

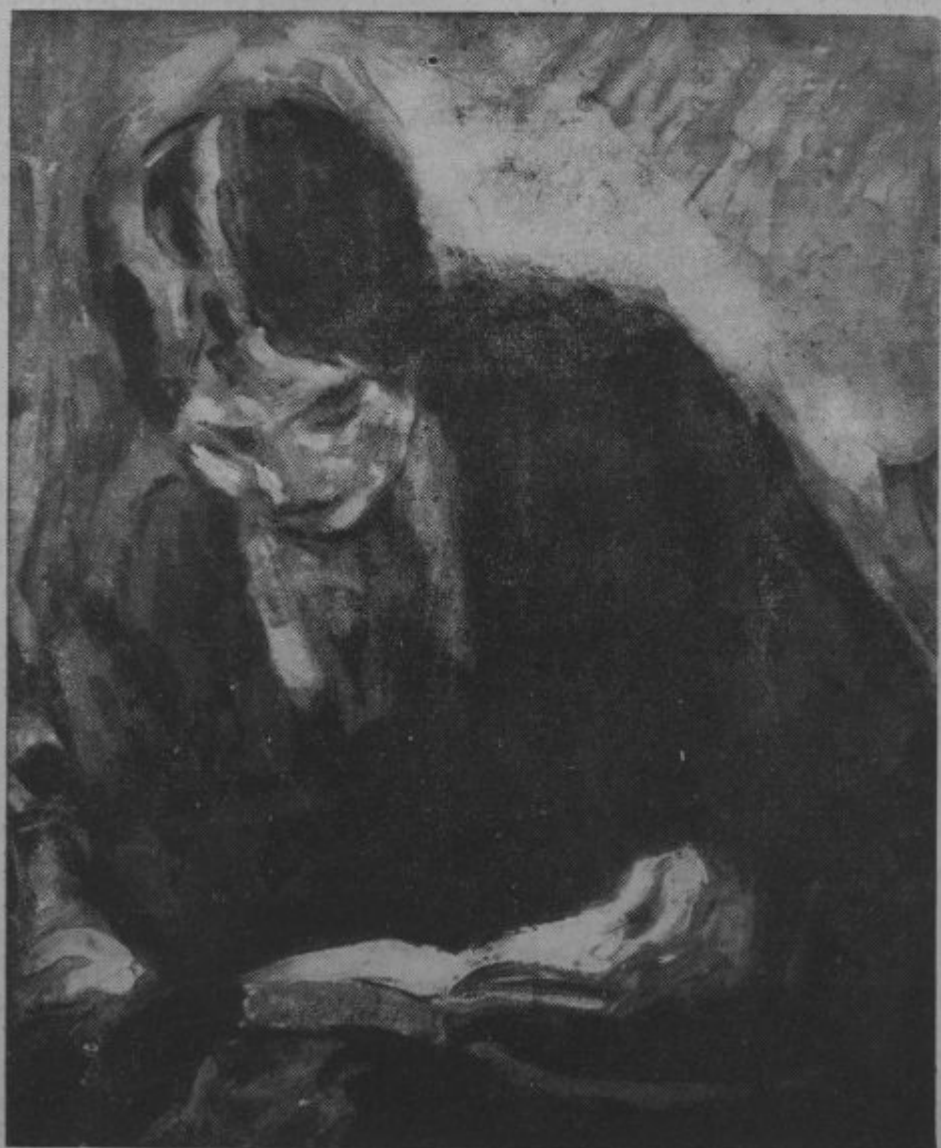
ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 18.

V Ljubljani dne 14. maja 1927

Leto I



A. G.

Ob XI. umetnostni razstavi N. G.

V Jakopičevem paviljonu v Ljubljani je Narodna galerija otvorila na veliko nedeljo razstavo del naših najbolj znanih štirih slikarjev tako tiho, da jo občinstvo komaj opaza. Prirediteljica je nemara računala, da bodo že imena Jakopič, Jama, Sternena in Vesel, ki res ne potrebujejo reklame, privabila v razstavo vse, ki jim slovenska kultura ni le šopek, ki si ga samo ob slavnostih zataknejo za klobuk. Dela mož, ki so ustvarili slovensko umetnost, katerih imena slovó daleč čez oblastne in državne meje, kakor spoštujejo njihovo umetnost celo onkraj Atlantika, kjer nas poznajo le po naših učenjakih, vojakih, umetnikih in korupciji — dela teh štirih mož je prišlo v štirinajstih dneh pogledat 500 odraslih, vojakov in šolarjev. Mimo razstave pod kostanji v divnem zelenju pa šetajo vsak dan tisoči slovenske inteligence...

Res davno, še v XIX. stoletju so ti štirje začeli migati in so, kakor mali Jezušček sv. Jožefu, potegnili desko z napisom »Umetnostna razstava«. Na ta čudežni podaljšek so — po svojih mislih za večno — napisali »Slovenska«. Takrat so na to novo božjo pot vozili tudi še posebni vlaki pobožne slovenske romarje iz Trsta in z zelene štajerske. Kot vesten kronist pa moram zapisati, da je v tistih starih časih iz dične naše metropole sporočil na Dunaj mlademu umetniku občespoštovan rodoljub in velmož v idealnem zasnosu za narodov blagor porojeno modro, še danes veljavno geslo: »Pošljite nam kruha, ne pa kamna!«

Takrat je bila še narodna dolžnost, hoditi na razstave, kakor biti član družbe sv. Cirila in Metoda, zato tudi posebni vlaki niso umetnosti prav nič koristili: upoštevali so jo samo kot štafazo, glavna beseda je bila »slovenska«, »umetnost« pa postranska in le slučajna. Kaj pomeni, so vedeli samo prav redki.

V blaženih časih takoj po prevratu je bila umetnost v modi, ker posest umetnin pričuje o blagostanju. V cvetju je bilo posebno portretno slikarstvo, ki se najbolj laska parvenuju. Dobili smo galerijo verižnikov, politikov, kokot, v kateri skoraj ni podobe znanstvenika ali literata. Pač je pa ta čas vzgojil nekaj zbiralcev, ki so z boljšim ali slabšim okusom nakupili

prav dostojne zbirke del naše moderne umetnosti in jih sedaj po ceni kompletirajo še s povojnimi portreti, ki so z ugaslo verižniško konjunkturo postali mobilni. Kljub naročnikom, ki umetnosti niso razumeli, je imela naša umetnost od te dobe dvojno korist. Radi primeroma dobro plačanih in pogostih naročil so se naši umetniki opomogli, da so mogli ustvariti marsikatero dobro delo tudi po svoji volji. Izobrazili pa so se tudi prijatelji umetnosti, ki danes hranijo najboljše umetnine. Globoko je že prodrlo spoznanje, da v boljše stanovanje ne spadajo reprodukcije in gotovo je le pomanjkanje denarja vzrok, da po razstavah ni kupcev. Zakaj redni obiskovalci razstav bi radi kupovali, če bi mogli. Tudi izložbe so namreč, kakor gledišča in koncerti, že vzgojile svojo stalno publiko. Prav tako razveseljivo je dejstvo, da je skoraj polovica ljubiteljev z dežele, kjer kmalu ne bo več večjega kraja, kjer ne bi vsaj v eni hiši viseli sami originali naše stare ali moderne umetnosti. To so one hiše, ki porajajo jedro našega premožnega in obenem kulturnega meščanstva, stare hiše s patricijsko tradicijo in mlade rodbine s patricijsko ambicijo.

Te hiše v mestu in na deželi delujejo vzgojno za povzdigo dobrega okusa, ki rodi zahtevo po posesti umetnin. Znanci takih hiš začno obiskovati tudi umetnostne razstave. Čim večkrat so v njih, tem večkrat prihajajo, ker se jim pri pogostejših obiskih odpirajo oči za dozda neznane lepote in porajajo želje po umetninah samih, ki so najzvestejše in najnesebičnejše prijateljice, ker vedno le dajejo, zajemajoč iz skritih zakladov, ki so tem večji, čim več jemljemo iz njih. To so čudeži pravih umetnin, za stoletja v umetnini fiksirani utripi umetnikovega srca, diha večne lepote.

Kakor so globoke resnice težko umjive, tako je tudi prava lepota o umetninah zakrita in se ne razgali ob prvem srečanju. Takrat jo šele slutimo in iščemo, kakor slutijo in iščejo kopači diamante v modri zemlji in najdejo

.....

Slika na naslovni strani je posnetek »Deklice s knjigo« Mateja Sternena.

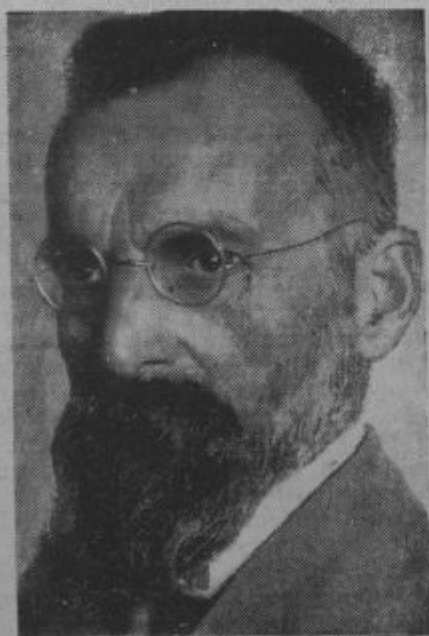
rudarji zlato žilo le v nekem kamenju. Ta modra prst je ob demantih ono, kar je v umetnosti tehnična sposobnost, rokodelstvo. In kakor brez te modre prsti ni dragih kamnov, tako brez popolnega obvladanja tehnike ni umetnine. Pogosto so največji skladi modre zemlje brez vrednosti, ker ni demantov v njih; tako je brez duše, brez utrinkov večne lepote največja tehnična popolnost le rokodelstvo. Samo dolgotrajno občevanje z umetninami in njih proučevanje nas pripelje do uživanja. Zato je obisk razstav neobhodno potreben. Izložbe so šola, ki mora hoditi vanjo vsak, kdor hoče govoriti o likovni umetnosti in veljati za izobraženega človeka. Vodstva, posebno po Lichtwarkovem načinu, ki tölmači na posameznih delih njih postanek, sredstva in njih učinek, naj bi tako v galeriji, po cerkvah in privatnih zbirkah, kakor po razstavah uvajala občinstvo v umevanje umetnosti ter mu olajšala dostop k uživanju.

Naša inteligenca je imenitno podkovana v vseh mogočih znanostih, v literaturi in muziki, o likovnih umetnostih pa najmanj 90 % prav nič ne ve ali pa ima popolnoma napačne pojme, ki se jih je nalezla od profesorjev pri pouku klasičnih jezikov in nemške literature. Šole, v katerih se poučuje ri-

sanje vedno naprednejše in se naraščaj vzgaja za samostojno gledanje, po novem učnem načrtu pa se bo gojila



Rihard Jakopič.



Matija Jama.

tudi umetnostna zgodovina, obetajo, da bodo iz njih prihajali inteligentje, ki bodo likovni umetnosti stali vsaj tako blizu kot leposlovju in muziki, kakor je bilo to še za časa naših babic v bidermajerski dobi, ko je znala vsaka omikana gospodična vsaj tudi toliko slikati kot igrati na klavir. Kako velika je razlika med tedanjimi razmerami in našim časom, ko sta si »Društvo za umetnostno zgodovino« s svojimi izleti in »Narodna galerija« z vodstvi po razstavah z največjo potrpežljivostjo vzgojila skromno število rednih članov in obiskovalcev svojih prireditv, ki se za umetnost zanimajo z resnobo in dobro voljo! Saj se ni treba sramovati, če je kdo še med onimi 95 %, samo domišljati si ni treba, da

je n. pr. pod doktorskim klobukom poveznjeno tudi poznavanje umetnosti. Pri nas je zdaj baš narobe! Preprosto ljudstvo, kmetje in po frazah in knjigah še ne napihnjeni in domišljavi podeželski trgovci so za umetnost v splošnem mnogo bolj dostopni in je ne prezirajo, prav tako kot spoštujejo tudi znanost. Oni vedo in priznavajo, da niso poznavalci, in ob vsaki priliki, če pogovor nanese na slike, kažejo zanimanje za umetnost. Ponosni so na stare cerkve in spomenike v svojem kraju in okolici in smatrajo izdelke stare umetnostne obrti, zlasti pa slike za največji kredit hiše. To veliko spoštovanje umetnosti naj bi organizacije za umetnostna stremljenja kar najbolj podpirale in k vsem prireditvam povabile tudi naše vaščane in meščane. Otvoritev Narodne galerije naj se izvrši na najbolj svečan način ob udeležbi vsega naroda, ne pa samo oficijelnih krogov. Če naše ljudstvo vidi galerijo in čuje, kakšne znamenitosti hranijo naše cerkve po vaseh, bo s ponosom in veseljem podpiralo društva in samo zbiralo za javne zbirke. Prireditelji, ki se kaj radi izolirajo in delajo na tihem, naj upoštevajo, da dandanašnji v bučanju najrazličnejše reklame kratke časopisne notice izginejo. Celo plakati, čeprav najvišje umetniške vrednosti, ostanejo med drugimi afišami skriti. Ljudstvo ima preveč skrbi in dela, da bi iskalo oglase kulturnih prireditvev. Reklama, bodisi v kakršnikoli obliki: po časopisih, s koncerti, predavanji, brezplačnimi vstopnicami, korporativnimi obiski ali plakati in publikacijami, bodi zasnovana na široki podlagi, prireditve pa dostopne vsem slojem. Ne skrivajte se pred ljudmi, vabite jih k sebi in pokažite se jim ob vsaki priliki, da spoznajo vaša stremljenja, in delajte na to, da se vsi oni, ki se količkaj zanimajo za idejo, spoznajo med seboj. Preverili se boste, koliko zanimancev imate med narodom, in blazirana indolenca naše inteligence bo morala osramočena priznati svojo domišljavost in se bo sreobrnila. Med spreobrnjenec, torej med redke predstavnike onih 5 %, računam že gospoda doktorja, ki se je udeležil izleta k Sv. Ožboltu na Jezerskem. Važno je takrat zahteval od predavatelja izjavo, naj mu po časti in srcu odkrije resnico, če jim je res pokazal prave in pristne freske, češ da se potem lahko pred vsakim postavi z razodetjem, da je že

videl pravo, pristno fresko. Ta gospod doktor je danes že lastnik najlepših slik in naj se nikar ne sramuje te



Mutej Sternen.

anekdote. In tudi oni župnik ne, ki je rekel, da mu je umetnik napravil sliko tako izborna, da je skoraj tako lepa kot kaka reprodukcija. Danes občuduje njegova župnija moderno umetnino v velikem oltarju.

Lepše prilike za veliko reklamo in pomp že dolgo ni bilo kot ob tej razstavi. Imena razstavljalcev sama predstavljajo najvišji razvitek našega slikarstva in so tako popularna, da bi se bil narod z veseljem odzval pozivu, naj se jim pokloni. In taka svečanost bi bila tudi potrebna kot uvod otvoritvi Narodne galerije, če hoče ta organizacija ustanoviti živ organ našega kulturnega življenja in ne samo magacina za slike. Priznanje zaslug teh umetnikov, ki bodo šele čez desetletja očitne v vsej svoji velikosti, in pa spoštovanje in hvaležnost naroda mojstrom, ki so ustvarili slovensko umetnost, bi bila največja in najuspešnejša agitacija za Narodno galerijo in umetnost sploh. Impresionizem, ki je imel ob nastopu pred četrto stoletja strastne nasprotnike, danes nikogar več ne razburja in publiki radi svoje svežosti ugaja, ker pomeni velik korak naprej v razvoju

okusa. Kakor spomini na prvi nastop naše umetnosti, visi tudi na tej izložbi nekaj slik s I. umetnostne razstave v Ljubljani, obiskovalci I. razstave pa se čudijo, zakaj so se takrat radi teh slik razburjali, in priznavajo, da so že ta-

da so šli po pravi poti, vedno le naprej in navzgor. In vsa razstava je mogočna priča, da na tej trudapolni cesti niso opešali in da so šele sedaj prišli do



*Ferdo Vesel, Savček, umetnikov sinček.
Z XI. razstave NG.*

krat imeli prav umetniki. Spoznavaajo pa tudi, da so se umetniki samo izpopolnili, gledalci pa popolnoma izpremenili. To spoznanje je največje zadoščenje umetnikom in najboljši dokaz,



Ferdo Vesel.

najsilnejšega razmaha svojih vedno mladih moči. Prav je, da mojstri pošljejo razstavo v svet, kjer jih čaka priznanje, ki bo najhitreje spreobrnilo našo javnost. Zato je izložba velik dogodek v zgodovini slovenske umetnosti.

A. M.:

Po Franciji in Belgiji.

VII.

Iz Strasbourga v Bruxelles.

S kolodvoža v Strasbourgu prihaja in odhaja tudi ponoči obilo vlakov v različne smeri; seveda so to večinoma brzo vlaki velikih mednarodnih linij.

Vlak v Bruxelles odhaja ob eni ponoči. Ker je promet na kolodvorih tako urejen, da se čaka na vsak vlak na posebnem prostoru, označenem s posebno številko, ni drena. Vidiš prihajati in odhajati vlake in publiko, pa se sprehajaš mirno, da zapeljejo vagon pred te.

Iz vagonov na oni strani, ki jih je lokomotiva pravkar pripeljala, se vsude jejo živahni znani glasovi, ki šume nekako domače. Češčina je to, iz vlaka, ki vozi na Prago. Obilo je publike, obilo češčine, gospoda v spalnih haljah z drago kožuhovino in lepimi pokrivači. Na drugi strani se čuje dunajsko in manjša družba, ki gre mimo, se pogovarja, kdaj odhaja vlak na Basel. Začuti se, da smo tik ob srednji Evropi; človek se začudi, da odtod do češke meje ni niti 100 kilometrov, le nekaj

malega več nego od Ljubljane do Duraja. Malo je manjkalo, pa bi mogli Čehi zahtevati tudi koridor do Francije; iz Plznja jim je bliže do francoske meje nego do srede Slovaške.

Brzovlak na Bruxelles vozi skozi Metz in Luxembourg. Ljudi je malo; vagoni so prostorni in komodni, zelo čisti in močno razsvetljeni; holandski so, kakor se vidi iz obilnih napisov. Samo trije sedimo v kupeju; podčastnik, zelo mlad in šibak, ter zelo mlada dama tako izredno svetlomodrih oči in tako svetlo plavih las, kakor se še na Nemškem malokrat vidi. Zelo se drži resno in jako se dolgočasi; ali s podčastnikom se pričetna pogovarjati tako živo, da bi kmalu zamudila svojo postajo, ki je Metz. Vojak se je bil zelo razgrel, ali od Metza dalje spi za to tem bolj temeljito.

Ne vstopa nihče. Tudi v drugih oddelkih ni več prometa. V Thionvilleu, malo pred luxembourgsko, odide še podčastnik in sedaj se človek lahko zlekne po mili volji.

Par postaj pred Thionvilleom se vidi ob progi mnogo svetlobe, — vidi se, da so to industrijski kraji severne Lorene; visoko sega plapolajoči soj tvorniških instalacij.

V Bettembourgu stojimo dalje časa; tu smo že v luxembourgški veliki vodini in v vagonih se pojavi carinska kontrola. Sklepaš, da mora biti francoska, ali ravno se dela jutro, megleno, prijetno hladno, zelo zaspano jutro, ko je človek po neprespani noči najčmernejše volje.

Ali brž se poženemo dalje; tudi v Luxembourg, prestolici te slavne dežele, stojimo prav malo. Vendar se da malo razgledati naokrog. Napisi na kolodvoru samo francoski, tudi napisi na hišah in prodajalnah, kolikor se vidi z vlaka, samo francoski, dasi je materinski jezik prebivalstva v tej deželi nemški. Pokrajina je pa ves čas enaka: nizki, skrajno položni in zgoraj ravni griči, prostorne široke doline; kakor da sta dve ravnini, ena spodaj, kjer se vozimo, in druga zgoraj na višinah.

Arlon je prva belgijska postaja, kjer se ustavimo. Zastopnik oblasti, kontrola potnih listov, carinski pregled, ki je dosti površen. Malo komično so belgijske uniforme, zelo nizka čepica po francoskem načinu, ampak z nenavadno širokim ščitcem, ki je kakor temna streha. Hlače so nekako preširoke; marčalnega vtisa vse skupaj zares ne na-

pravi. Sicer pa je to krivična sodba, zakaj oficirji so tudi v belgijski uniformi zelo elegantni gospodje (P. S. Tako elegantni seveda še vedno ne kakor francoski).

Belgijski organi so se predstavili samo v francoskem jeziku. Toda uradni napisi so povsod dvojezični, in sicer na prvem mestu francoski, na drugem flamski. V flamskem delu Belgije je to obratno; v valonskem delu Belgije pa se opazijo po hišah samo francoski napisi.

Ampak hiše in vasi, ki se vidi ob progi, mi niso prav nič všeč. Vse brez izjeme so iz nepobeljene opeke; povsod se vidi sirova, zelo temno, kar zamolklo rdeča opeka, nikjer belega, tako da delajo hiše ter vasi vtis umazanega tvorniškega kraja, dasi ni tvornic nikjer videti. In tako se vrstijo vasi vse po vrsti, povsem enake, enolične in niti najmanj prijetne.

Vozimo se skozi Ardene; čudimo se, da je hribovje tako neznamno; predstavljal sem si vedno vsaj nekoliko višje in malo večje hribe, pa vse skupaj daleč zaostaja za našo Dolenjsko. Zemlja ni videti tako rodovitna in tako lepo obdelana kot v Franciji.

Ob progi dolgo ni nikakih večjih krajev. Živahnejše postane šele pri Jemelle; tu se že pojavi industrija. V vlak prihajajo prvi Belgijski. Dve branjevki sta s svojimi košarami založili vse police in se vsedli na široko, kakor da je vagon samo radi njih: debeli in oblastni sta, kakor se stanu spodobi. Vse govori francoski, toda valonski obrazi ne kažejo onega izrazitega francoskega tipa, manj so pravilni in bolj različni.

Namur je večje mesto, razpostavljeno na široko v dolini; okolica tvorniških dimnikov, in dima, ki tišči k tlom, pa delavska vnanost ljudi, ki jih je videti okrog postaje, pričajo, da smo sredi belgijskega rudarskega in industrijskega ozemlja. Belgijski z branjevka vred izstopajo, pridejo pa Holandci, dolgočasna malomeščanska družina, ki se vrača iz Francije; obrazi neinteligentni in nelepi, kakor da so iz gornje Štajerske.

Od Namura do Bruxellesa ni več hribov; po ravnini njive in drevoredi, gozda pa skoro nikjer. Hiše pa še vedno v umazanordec, neometani opeki, da jih res ni prijetno gledati. Vmes ponekod tvornice; v bližini Bruxellesa se pojavljajo veliki vrtovi samih cvetlic, belih, rdečih, rumenih in še drugačnih; pisano se svetijo v jutranjem solncu, da se oko

na njih oddahne od enoličnih rdečih hiš. Svetlo prozornomegleno jutro je nad pokrajino, ki zdaj ni niti vesela niti tiubna. Gledam karto, čudeč se, da mi nikakih večjih krajev ob progi, češ odkod potem tako velika gostota prebivalstva v Belgiji. Pa se zavzemam: v bližini so kraji Ligny, Quatre bras, Belle Alliance,

Waterloo, sama imena, ki so krvavo zapisana v zgodovini Evrope in v vseh smereh se nadaljuje ta krvava topografija.

Pred Bruxellesom se na zunaj ne opazi v ničemer, da se peljemo čez francosko-flamsko mejo.

Jezero se izpreminja v rodovitna polja!

Kako bodo Nizozemci z osušenjem Zuiderskega jezera pridobili 226.000 ha rodovitne zemlje. — Največje tehnično delo našega časa. — Prava ekspanzija omikanega naroda.

Kdo ne pozna idiličnih nizozemskih pokrajin z mlini na veter, s sočno zelenimi livadami, prepreženimi s kanali biserne vode, kjer se zrcalijo vitki topoli in breze? Po kanalih plavajo bele jadrnice in trebušasti čolni, težko obloženi s proizvodi marljivega nizozemskega naroda. Kdo ni čul o Amsterdamu — »Severnih Benetkah« — o enem izmed najživahnejših trgovskih pristanišč v Evropi. Prav za prav Amsterdam niti ni pomorsko mesto, kajti bregovi, ob katerih se razprostira, so obala Zuiderskega (Saunderskega) jezera, ki — dasi slano in tako prostrano, da se mu iz sredine ne vidijo bregovi — vendar ni morje.

Čez nekaj let pa Zuiderskega jezera ne bo več. Ogromno vodovje, ki bi pokrilo več kot polovico površine bivše kranjske dežele, bodo izčrpali in pristožno morsko dno izpremenili v najrodovitnejšo zemljo, kjer bo prostora za 200 tisoč lepih, velikih kmetij. Mirnim potom, ne da bi bilo treba z vojsko nad sosedo — kakor delajo druge države, ki jim začne rasti prebivalstvo čez meje — bodo povečali Nizozemci svojo državo za 226.000 hektarjev. Oblika nizozemske dežele se bo temeljito izpremenila, kajti Zuidersko jezero zavzema dobršen del njene celotne površine.

Osuševanje je starodavna holandska obrt, saj že stoletja ugrabljajo kos za kosom domače grude nenasitnemu morju, ki si jo je v davnih dneh samohotno prilastilo. Že stoletja mečejo v Severno morje kamen za kamnom, prgišče prsti za prgiščem, dokler morje ne pokaže dna. Morje često spet nanovo preplavi oteto zemljo, ali v zadnji bitki odnesejo vendarle ljudje svoj

plen. Tako se zopet pridobi par oralov rodovitnega blata, ki se hitro strdi in osuši, nato pa zorje in obseje ter slednjič obljudi. Že od pradavnih časov potiskajo Nizozemci na ta način morje iz svoje zemlje. Tako so oteli že nad 200 tisoč hektarjev. Upravičeno se lahko pobahajo, da je Bog sicer ustvaril zemljo, ali Nizozemsko so naredili Nizozemci sami.

Osuševanje Zuiderskega jezera bo daleko prekosilo vsa taka dela, kar jih beleži zgodovina. Edino le Mōriško jezero, ki so ga pred približno 2000 leti pred Kristom zgradili Egipčani, bi se lahko primerjalo z osuševanjem Zuiderskega jezera. Med tema največjima zgradbama človeštva pa je ogromna razlika. Medtem ko so delali Egipčani z rokami in hrbti stotisočev sužnjev, zapovedujejo Nizozemci strojem z jeklenimi rokami in zobmi, ki žro premog in opravljajo s 500 priganjači delo stotisoč sužnjev.

★

Zuidersko jezero je 220 km dolgo in 75 km široko. Ne leži pa tu od vekoma, kajti še v rimskih časih se je razprostiralo na tem mestu razmeroma majhno jezero Flevo. Nekega usodnega dne 1. 1284. pa se je ob strahoviti nevihti zaglano Severno morje čez celino in zalilo kotlino jezera Flevo. Potopilo se je 72 vasi in nad 100.000 ljudi. Od tistega časa voda ni več odtekla. Zdaj jo hoče odpraviti moderna tehnika. Leta 1918, v času, ko so se ostale evropske države z zadnjimi močmi zagrizle v zemljo, za katero so padli milijoni ljudi, je Nizozemska v nekrvavem parlamentarnem boju sprejela zakon o izsuševanju tega

jezera in tako dejanski razširila svojo deželo.

Z deli so pričeli pri vasi Ewijkuluis, odkoder so zgradili prvi del nasipa do ploščatega otoka Wieringen. (Glej zemljevid). Nasip je dolg 2500 m in se dviga 6 m nad morje. Torej nič nenavadno velikega. Ali nasip uspešno zadržuje morje. Otok Wieringen je spojen s ce-

z osušenjem 226.000 hektarov najplodnejše zemlje. Glavni del (t. j. nasip od Ewijkuluisa do Piiama) bo stal okrog 2 milijardi dinarjev. Ko bo zgrajen glavni nasip, bodo razdelili celo jezero v štiri pasove in vsakega posebej zaščitili s posebnimi nasipi in jih zaporedoma izsušili. Med Amsterdamom, Amersfoortom in Kampenom je največji pas,



Zuider Zee z okolico.

lino. Danes še rožljajo po nasipu veliki žerjavi, prekladajoč kamenje za tlakovanje pobočij. V kratkem bo stekla po nasipu železnica, ki bo peljala od tod v Frizijo, iz Ewijkuluisa pa naravnost v Piiama, preko glavnega nasipa, ki bo končno odrezal Zuider Zee od Severnega morja. Mali nasip do otoka Wieringen so gradili 19 mesecev, medtem ko bo delo na glavnem nasipu trajalo najmanj 8 let.

Človek bi mislil, da bodo požrla taka ogromna dela tudi ogromno vsoto denarja. V resnici pa so stroški uprav neznatni, če pomislimo, da bodo pridobili

ki meri 82.000 ha. Kakor hitro bodo nasipi okrog pasov dovolj utrjeni, se bo začelo izčrpavanje vode. Med temi štirimi pasovi bo še ostalo jezero, tako da bodo polja, ali kakor jih tam imenujejo »polder«, ležala 6 do 7 m pod vodno gladino, kar je na Nizozemskem vsakdanji pojav. Jezero bodo prekrstili v Ijselsko jezero, imenovano po reki IJssel, ki se izliva vanj.

Zanimivo je tudi, da se bo slano jezero spremenilo v sladko. V glavnem nasipu bosta namreč dve skupini zavornice, ki bosta propuščali vodo le iz jezera v morje, obratno pa ne, tako da bo

sladka voda v jezero se izlivajočih rek v kratkem izpodrinila slano vodo ter izprala morske vsedline. Morske ribe, kako slanički, sardele in podobno, ki so dajale ribičem obilo zaslužka, bodo seveda poginile. Mesto njih pa bodo umetno zaplodili sladkovodne ribe, posebno ščuke, jegulje in karpe tako, da ribolov sam ne bo trpel. Težje pa je vprašanje, kaj bodo dejali ribiči, ki bodo tako rekoč kar čez noč postali deželani, desetine kilometrov proč od bregov. Ker ne gre, da bi moral ribič na stara leta zamenjati mrežo s plugom, je zakon tudi zanje poskrbel. Kdor bo hotel, bo ostal pod rodnim krovom; kdor pa ne bo mogel živeti brez morja, se bo preselil na severni del otoka Wieringen, kjer so zgradili veliko, moderno urejeno ribiško pristanišče z bogatimi lovišči v Severnem morju.

★

Osuševanje doslej še ni delalo posebnih težav. Podlaga nasipov, ki jih grade z dveh strani hkrati, je na morski strani iz gline, proti notranjščini pa iz peska, pomešanega z gostim blatom. Iz gline je tudi cela zunanja skorja nasipov, ki so je na pobočjih, kjer jih obliva voda, še tlakovani z bazaltnimi ploščami. Silne težkoče pa se obetajo pri gradnji glavnega nasipa. Če pogledate iz obrežja otoka Wieringen proti severovzhodu, kjer je nasprotni breg, ne vidite drugega kot prostrano morje, neizmerno planjavo divje valoveče vode. O bregu, kjer se bo končal glavni nasip, ni ne duha ne sluha. Pogledate skozi daljnogled: nič! V daljavi se stikata nebo in morje in v to neizmerno obzorje se polagoma spušča ogromni nasip, ki bo v nekaj letih dosegel nevidni breg tam

nasproti, ter po človeški volji razdelil morje v dva dela.

Ta nasip bo dolg 30 km, njegov ozki greben bo močel le 7 in pol metra iz vode. Predrt bo s 15 zatvornicami v dveh skupinah, ki bodo široke po 12 m tako, da bodo lahko plavale ladje z do 2000 ton nosilnosti.

★

Celoten proračun tega ogromnega podjetja nudi sledečo sliko: Nasipi z zatvornicami in drugimi nujno potrebnimi zgradbami, kratko: vsa dela, potrebna za ločitev Zuiderskega jezera od Severnega morja, bodo požrla 2 milijardi in 70 milijonov Din. Izčrpavanje vode, osuševanje pridobljenih polj in njih prireditve za naseljenca, torej ceste, mostovi, železnice itd., je preračunjeno na 10 milijard in 100 milijonov dinarjev. To bi bile investicije. Dohodke izsušenega jezera pa so proračunali inženjerji tako-le: Sladko jezero ljsel se bo dalo izkoriščati v industrijske in poljedelske svrhe ter ga z dohodki, ki jih bo donasal še ribolov, cenijo na 2 do 3 in pol milijarde Din na leto. Polja bodo parcelirali in jih dali v najem po 2800 do 3500 Din za hektar, oziroma jih bodo prodali po 70.000 Din, kar predstavlja celotno vrednost 11 milijard in 730 milijonov Din. *Sklepen račun bi torej bil, da bo Nizozemska investirala v podjetje okroglo 12 milijard dinarjev, kar ji bo v par letih doneslo okroglo 15 milijard dinarjev.* Torej prav dobra, upravisajna kupčija in kar je še več vredno: pri tem ni nihče odrt. Baš nasprotno! Stotisočem bo ustvarjen v domovini nov dom in se jim ne bo treba izseljevati v nezdrave kolonije.

E. Keble Chatterton:

Morje in njegovi junaki.

Pustolovščine krmilarja Woodarda v malajskih vodah.

Doba, ki smo jo opisali, je bila za pomorščake polna pustolovščin. L. 1783. in sledečih 10 let je bilo med človekom in oceanom nekako nedomenjeno premirje. V teh letih se je zelo razvila trgovina s prekomorskimi pokrajinami. Evropa, zlasti pa Anglija, je z bodrim veseljem obnovila stare zveze, Severna Amerika pa si je očitno prizadevala, da bi utrdila in razširila svoje pomorstvo.

L. 1789. so hotele ameriške države s posebnimi privilegiji izpodbuditi svoje ljudi k trgovini z Vzhodno Indijo in Kitajsko. Na tej strani se je dal zaslužiti lep denar; tako je na pr. ameriška ladja «Mount Vernon» iz Salema pridobila v enem samem letu 100.000 dol. na potovanju na Kitajsko in nazaj. Zedinjene države so pač imele dovolj lesa za gradnjo ladij, ali premalo ljudi. Zato so

se odpirale britanskemu mornariškemu častniku ali mornarju neskončne možnosti, če je prestopil v ameriško službo. Takrat so še živele med angleškimi mornarji svetle tradicije Elizabetine dobe; oddaljena mesta na zemeljski krogli so bila še vedno zapredena v skrivnostno romantično predivo in so mikala pustolovsko nastrojene može, da so se potikali po vseh morjih in menjavali ladjo, kadarkoli se jim je zahotelo novih doživetij. Lahko si predstavite, kako so povpraševali po mornarjih, če povem, da je nosilnost ameriškega ladjevja vzrasla od 123.893 ton l. 1789, na 667.107 ton l. 1800.

Mornar David Woodard po imenu je plul iz Bostona v Vzhodno Indijo na ameriški ladji Robert Morris. Ko je došel v Indijo, je naredil razna potovanja na ondrotnih ladjah, januar l. 1793, pa ga je zatekel kot krmlarja na ameriški ladji «Enterprise», ki jo je vodil kapitan Hubbard v Manilo. In tako lahko spoznate, da je bil Woodard resničen svetovni popotovalec, čeprav se njegova poglobljena pustolovščina začneja stoprav sedaj.

Ko je imela ladja «Enterprise» za sabo Macassarsko ožino, se je obrnil yeter proti nji in povzročil vrlim pomorščakom nemale preglavice. Šest tednov so se bojevali z ovirami, kaj čuda, da so se zaloge živili zelo skrčile. Ko so opazili v ne preveliki daljavi neko drugo ladjo, je velel kapitan Woodardu, naj vzame čoln in vesla k nji, češ, nemara se mu posreči dobiti kaj živeža. Z njim se je podalo na nemirno pot pet mornarjev: dva Američana, dva Angleža in eden Škot.

To je bilo po 1. marcu; ker ta pot ni imela biti dolga, niso vzeli s sabo ne kompasa, ne vode in ne hrane; imeli so zgolj sekuro, par žepnih nožev, puško in štirideset dolarjev gotovine. Tujo ladjo so dosegli šele ob solnčnem zahodu. Zdaj jih je presenetila huda nevihta z dežjem in «Enterprise» je izginila z vidika. Woodardu so povedali, da tuja ladja nimna odvisnih zalog in da je na poti na Kitajsko. Znočilo se je in ni bilo mogoče dogledati «Enterprise», zato je Woodard ostal na kapitanovo povabilo čez noč na ladji.

Vso noč je močno deževalo. Pihal je oster južni veter. Ko se je zdanilo, se ni dala «Enterprise» niti z jamborov dogledati. Woodard, ki je vedel, da je tuja ladja namenjena v neki kitajski pristan, je poklical petorico svojih to-

varišev in vprašal može, bi-li hoteli iti iskati «Enterprise». Vsi so privolili kakor en mož. Čoln, ki je bil privezan za ladjo, so odvezali in pomorščaki so ga zopet zasedli. Brez zaloga, brez vode, zgolj s puško in s steklenico žganja.

Ta šestorica si je na vso moč prizadevala, da bi našla svojo ladjo. Ali minilo je že 24 ur, odkar so jo zapustili. Obrnili so se v južno smer; do polnoči je niso ugledali in so pristali na nekem otočju, hoteč dobiti vodo in zažgati ogenj, da bi «Enterprise» izvedela zanje. Ko pa so stopili zjutraj na najvišji vrh otočja, ni bilo o ladji ne duha ne sluha. Tudi niso našli vode in živil, zato so odpluli nazaj k Macassarski ožini. Sledečih šest dni so prebili ti korenjaki na vodi, ne da bi bili vsaj enkrat pristali. Razen žganja niso okusili ne jedae in ne pijače.

Če pa pride komu nesreča v goste, ne izgine zlahka. Zoprn južnozahodni veter je jel premetavati čoln po vodi in bi ga sigurno potopil, če se ne bi valovi iznenada pomirili in se na obzorju pojavile obale Celebesa.

Sklenili so, da stopijo na obrežje in se založijo z živili, nato pa bi krenili v Macassar, ki je na južnem koncu otoka. Ko so veslali proti kopnu ves dan in dobršen del noči, so spoznali, da je najbolje, če počakajo do jutra. Navsezgodaj so opazili dve ladjici, tzv. «proa». (Proa je dolga ladjica, podobna stari rimski galeji.) Woodard je obrnil proti njima, a je na veliko presenečenje zaznal, da se ljudje na ladjicama vedejo sovražno in pripravljajo bambusova kopja. Naši pomorščaki pa se niso ustrašili, saj so tvegali vsako nevarnost. Ko so se približali, jim je pokazal Woodard s kretnjami rok, da bi radi kupili živeža. Može na ladji so odvrnili, da ga dajo, vendar so hoteli vedeti, kje je njihova ladja, nakar je Woodard povedal, da je dalje od obrežja. Zdaj so se domačini zopet namršili in trije mornarji so si na eni izmed proj jedva izprošili malce turščice. Woodard je ponudil dolar za par kokosovih orehov in načelnik ga je vzel in dejal, da jih prinese. Pa je vstopil še z enim možem v čoln in po bliskovo raztrgal Woodardu srajco, išoč denarja, medtem ko je z drugo roko držal orožje.

Woodard je jadrno pograbil sekuro in velel svojim ljudem, da naj obrnejo čoln proč od obrežja. To je prisililo oba Malajca, da sta takoj skočila iz čolna. Na Woodarda so jeli streljati, ali k sreči

brez uspeha. Čoln je krenil dalje in na-
posled pristal na drugem mestu. Tu je
vzel Woodard enega izmed tovarišev
na obalo, da bi poiskala kaj hrane in
živil. Toda Malajci so poslali semkaj
svoje oborožene ladjice in Woodard se
je moral znova umakniti na morje. Pri-
stal je na nasprotni strani, kamor se s
proje ni videlo. Tu je bilo obilo kokoso-
vih palm — pač srečno naključje, ki ga
niso mogli dovolj prehvaliti. Woodard
je pustil samo enega moža v čolnu, vsi
ostali pa so šli na obalo in otepali dre-
vesa. Zdajci pa eden izmed njih, ki se
je bil ozrl na obalo, silovito zavpije:
Malajci so se bili medtem polastili nji-
hovega čolna in pluli ž njim dalje. Po
vodi je plavalo truplo njihovega zve-
stega tovariša, ki so mu sovragi prere-
zali grlo.

Tako se je torej stvar še bolj za-
predla in zasukala na slabo. Woodard
je izgubil obleko, denar, čoln in še ene-
ga tovariša. Lahko si mislimo, kako te-
žak je bil ta udarec zanj in za tovariše.

Toda zdaj ni bilo časa za žalovanje:
kratek sklep in brž na delo! Pobegnili
so v gore. Podnevi so se skrivali v go-
ščavah, ponoči pa so potovali v smeri
proti Macassaru. Pot so jim kazale
zvezde. Toda pot je bila težavnejša,
nego so mislili izprva. Na Celebesu so
gozdovi še dandanašnji tako gosti, da
zakrijejo zvezde. Tako so prehodili pet-
najst milj in se jim je zdelo, da so že
daleč naprej. Ob jutranjem svitu pa so
opazili, da so skoraj na istem mestu,
kakor so bili. Prihodnjo noč so se po-
dali spet na pot, vendar pa zdaj več ni-
so zaupali zvezdam; držali so se obale.
Tako so hodili šest noči zaporedoma.

Minilo je že 30 dni, odkar so bili za-
pustili »Enterprise«. Od tistega časa ni-
so užili nobene hrane izvzemši jagod in
tu in tam vode, ki se je nabrala v vot-
lem drevju. Bili so zelo slabi, lačni in
utrjeni. Bolele so jih noge in telesa so
bila polna ran in krast od trnja, ki jih
je mučilo na poti. Tistega dne so trije
možje po zavžitju nekih jagod zboleli.



*Rihard Jakopič: Cvetice.
Z XI. razstave NG.*

Zdaj se se odločili, da se predajo Malajcem. Le-ti so jih vzeli za sužnje. Dve leti in pol so morali trpeti velike muke, nato pa so sklenili, da pobegnejo v Macassar. Woodard je začel izdelovati vesla in neko noč so zaplenili piratsko projo in se odpravili zopet na morje. Ob svitu so dospeli na majhen otok, kjer so malce popravili projo in se okrepčali z vodo. Na poti k Macassaru so imeli nesrečo, da jih je po treh dneh vožnje presenetil južni veter. Prav v trenutku, ko so hoteli pristati, so opazili majhno ladjo, ki je plavala njim naproti. Woodard je brž obrnil in odplul na široko morje, ladja pa je razvila jadra. Plavala je po vetru, zato ji ni bilo težko dohiteti ubežniške proje. Malajci so ubežnike pozvali, da naj se takoj vrnejo.

Ko pa je Woodard videl, da na palubi ni več kot pet mož, je dobil pogum in skupaj s tovariši sklenil, da se ne dajo znova ujeti. Vzlic temu, da jim veter ni bil prijazen, so vztrajno veslali naprej, ladja pa za njimi. A ne dolgo, zakaj Malajci so zavohali opasnost in so se vrnili na obrežje. In zares: burja je vedno bolj rastla, valovi so preteče premetavali krhko pro o. Ni bilo drugega izhoda: ali pristati ali poginiti. Woodard se je seveda odločil za prvo. Obrnil je v drugo stran in se po ovinkih približal bolj skritemu kraju na obrežju, budno pazječ, da ne pride v stike z Malajci. Že so zažgali ogenj, da bi si zvarili malce riža. Ali prehitro so jih opazili sovražni Malajci. Woodard in tovariši so urno poskakali v čoln in odrinili na morje. Vso noč je divjala nevihta, bliskalo se je in deževalo; v prihodnjih dneh pa so se vendar pomaknili dalje na jug in pristali na osamljenem kotičku obale, da bi se preskrbeli s presno vodo. Komaj so to storili, že so jih presenetili trije malajski čolni, ki pa so jih srečno odbili.

Tako so tedaj nadaljevali pot, ko opazijo nekega večera ob solnčnem zahodu ladjico, ki je tako naglo hitela od obrežja, da je bila kmalu pri Woodardovem čolnu. Malajci so se ga brž polastili in ujeli naše mornarje. Vzeli so Woodarda in njegove tovariše na obrežje, oropali jih in odvedli k pamašorskemu rojaku, par sto milj od Macassara. Woodard je s svojim pogumom in odločnostjo dosegel, da so njega in tovariše poslali z ladjo v Macassar, kamor so prispeli 15. junija 1795. Macassar je pristanišče Holandske Vzhodne Indije. Ko je Woodard povedal nizo-

zetskemu guvernerju svoje dogodivščine, so dobili vsi hrano in obleko in so z njimi dobro ravnali. Nadaljevali so pot v Batavijo in na Javo, kjer so se končale njihove pustolovščine.

Ali Woodardova pristna mornariška natura, ki »ne da morju nikoli miru«, ga je pripeljala v ondotnem pristanišču na palubo v Boston namenjene ameriške ladje »Belsey«. Njen kapitan je pravkar potreboval nekoliko mož, zato je Woodard brez težav dosegel, da so sprejeli v službo njegove štiri tovariše. Sam še ni našel službe, ali ni čakal dolgo: dobil je mesto prvega krmilarja na ameriški ladji »America«, ki je plula na Bengal-sko. Ž njo je došel v Kalkuto. Ondi je postal poveljnik neke ladje, ki so jo tiste dni popravljali. Med tem ko je bil čakal na njo, se je zasedrila v pristanišču neka druga ladja. In kdo je bil njen kapitan? Hubbard, ki ga čitatelj že pozna kot poveljnika »Enterprise« v času, ko so se začele Woodardove pustolovščine.

Srečanje Woodarda in Hubbarda je bilo zelo dramatično; Hubbard je bil kaj vzradoščen, ko je videl svojega bivšega častnika. Pripovedoval je, da so po treh dneh čakanja v Macassarski ožini obupali, da bi jih kdaj videli in so mislili, da se je čoln izgubil. Res je, videli so ogenj, ki ga je Woodard zažgal, vendar pa so mislili, da so ga zažgali Malajci. Hubbard je bil pravi belec in je prigo-varjal Woodardu, da naj pojde z njim na Mauritius v njegovi novi ladji (nazvani »America«). Obljubil mu je, da bo na povratku imenovan za kapitana. Woodard je šel in po posebnem naključju je našel na Mauritiu vse tri tovariše, ki so delili z njim pustolovščine na Celebesu. Woodard je postal kapitan. Zvedel je, da je Hubbard poslal denar njegovi »vdovi«. Zdaj se je vse dobro končalo, zakaj odplul je iz Mauritia okrog Rta Dobre Nade mimo Sv. Helene in Ascensiona v London. Podal se je znova na morje čez Atlantski ocean k svoji ženi v Boston.

Tako se po tolikem trpljenju in pustolovščinah konča njegova zgodba kakor roman.

Prevel Ignotus.



Andrej Štok:

Tehnika bodočnosti.

(Dalje.)

Tudi energija, ki jo rabimo, če hočemo opraviti kako telesno ali duševno delo, n. pr. orati, žagati drva, napisati roman ali ustvariti umetnino, izvira čeprav posredno od solnca. Saj poteka vsa naša hrana — tudi mleko in živalsko meso — od rastlin, ki so prejele svojo energijo naravnost od solnca. Odtod prehaja energija v živalsko hrano in v nas, v kolikor uživamo živalsko meso.

Solnce je še vedno najizdatnejši vir vse energije. Kamorkoli pogledamo, vsepovsod vidimo vpliv velikega dobrotnika, ki od njega zavisi dejanje in nehanje prirode in človeka. Najsi občudujemo pisano cvetko v krasnem cvetličnjaku, ali naj se z naporom rinemo skozi temen pragozd, najsi lezemo sključeni v nizkih rovih med velikimi skladi premoga ali se divimo slapovom in ogromnim vodopadom, najsi nas hladi prijetna sapica ali nam jug nanaša dežja; najsi se bojimo nevihte, toče, bliska in groma, za vse se moramo zahvaliti solncu. Zato ni čuda, da so ga stari narodi oboževali. Če bi solnce ugasnilo, bi zmrznila v nekaj minutah vsa zemlja skoro 30 m globoko in bi bila vsa živa bitja, zlasti pa ljudje ob današnjem načinu življenja posvečeni poginu.

Doba premoga se bliža koncu.

Razumljivo nam bo, da postaja iskanje novih virov leto za letom, dan za dnem bolj aktualno. Ne morda zbog tega, ker bi se bali, da bo solnce ugasnilo, pač pa, ker se lahko prav resno bojimo, da bodo nekega dne izčrpane tiste toplotne energijske rezerve, ki so podlaga vsemu kulturnemu življenju naše dobe. V splošnem se pač malo zavedamo, kaj vse pomeni za nas premog. Premog, ki nam po svoji kemični sestavi nudi zgoščeno kemično in toplotno energijo davnih vekov, je omogočil vso današnjo kulturo in ves napredek moderne tehnike. Njemu gre hvala za sedanji promet, on daje energije za velikanske obrate, olja za avtomobile in zrakoplove, pa tudi luči, da nam svetijo v temi. Premog gradi nebotičnike in ustvarja današnja čuda tehnike, medicine, higijene in barv.

Nekoč je dvigal les kulturo in ji dajal obilježje. Srednji vek je bil doba lesa.

Ko pa ga je jelo primanjkovati, so nastopile gospodarske krize in srednjeveška industrija je bila zapisana poginu. Vsa civilizacija bi šla globoko nazaj, če se ne bi pojavil premog, ki ji je podelil nov zalet in omogočil razmah, kakršnega je pokazala zlasti v zadnjem stoletju in ki ga občudujemo dandanašnji.

Naše zaloge premoga pa zadostujejo po računih strokovnjakov še za kakih tisoč let. Ko ne bo več premoga v zemlji, mora nujno propasti naša civilizacija v današnji obliki. Nastopiti mora nova, ki bo črpala svojo moč iz novih virov, kateri bodo do tedaj najbrže že v obilni meri znani in uporabljeni. Prehod pa bo, kajpa, počasen; ni nemogoče, da odkrijemo še kaj novih ležišč premoga. Ali sigurno mora napočiti čas, ko ga ne bo več, ko bo ta prevažna opora človeškega življenja in razvoja odpovedala.

Pa tudi stalno naraščanje cen premoga, ki se opaža na svetovnem trgu vsako leto bolj, nas sili k iskanju. Gornje plasti premogovih ležišč so skoraj že povsod izčrpane. Bolj ko gremo v globino, večji so produkcijski stroški, ki včasih tako narastejo, da današnji način izkoriščanja premogovnikov ni več dobičkanosen, zato pa v hudem konkurenčnem boju tudi ni več mogoč. Tako je torej premogovna doba že na začetu.

Olje iz premoga.

Še manj ugodni vidiki se odpirajo glede naftinih zalog. Splošno se sodi, da bodo izčrpane že v teku 40—50 let ali še prej, ker dnevna poraba te sirovine v veliki meri narašča. Vzlic temu pa vprašanje ni tako brezupno. Odkrile so se metode, po katerih se dajo tudi iz slabših vrst premoga v dovolj izdatni meri pridobivati olja, ki so popolnoma enakovredna produktom, ki jih dobimo pri destilaciji surove nafte. Ta proces je znan pod imenom »utekočinjenje premoga« in ki stopa zadnje čase močno v ospredje. Njegov namen je, spremeniti trdno obliko premogov v tekočo obliko raznih ogljikovodikov, t. j. raznih olj, ki jih rabimo pri strojih.

Pri tem je za našo državo izredno važno, da je rjav premog za pridobivanje teh olj skoroda boljši od črnega premoga. Znano je, da je naša država

dokaj revna črnega premoga in da tvorijo vrste rjavega premoga in lignit daleko večji del vse naše produkcije, ki znaša letno okoli 3 milijone in 700.000 ton. Imamo torej upanje, da se bomo sčasoma lahko popolnoma otresli uvoza mineralnih olj, ker jih bomo lahko v zadostni množini izdelovali doma, kar utegne biti med morebitno vojno odločilne važnosti.

Obstoji že več metod. Ena metoda uporablja posebne katalizatorje in se omejuje na pridobivanje lahkih olj. Drugo, tehnično bolj izpopolnjeno in dokaj racionalnejšo metodo je podal profesor Bergius in se imenuje po njem Berginov proces. Pri tem porabljamo smolo in bitumena bogate vrste premogov (to so baš rjavi premogi), ki jih zmeljemo v droben prah. Pri nadaljnjem poteku tega procesa se izloča smolnato olje, se dobro premeša s prahom in tvori tako nekako pasto, ki jo spravimo v posebne kotle. Le-ti so tako izdelani, da jih lahko segrevamo in da obenem vzdrže močan pritisk.

Sedaj skušamo spraviti to maso pri 450° C in pri 150 atm. pritiska v tesen stik z vodikom. Pri temperaturi 450° C se začne premog razkrajati. Plini, ki nastajajo pri tem procesu, se takoj vežejo z vodikom v ogljikovodike, t. j. olja, ki jih vodimo dalje v destilacijske kotle, kjer jih na običajen način očisti-

mo in razvrstimo. Zanimivo je, da dobimo pri takem postopanju mimo koksa tudi skoraj vse druge izdelke, ki nam jih daje rafiniranje nafte. Ako se vrši proces samostojno, dobimo iz ene tone porabljenega premoga skoro eno tretjino tone v obliki raznih olj. Če pa se vrši vtekočinjenje v zvezi s kokarnami tako, da porabljamo tam preostali plin za pridobivanje vodika, za segrevanje in za gonilno silo, se ekonomičnost tega procesa znatno popravi in se nam povrne v oljih skoraj polovica porabljenega premoga.

Nova moderno urejena kokarna s petdesetimi pečmi lahko samo s plinovimi preostanki vtekočini dnevno do sto ton premoga, tako, da dobimo okoli petdeset ton različnih olj in približno 24 ton koksa. Ostali del premoga porabi deloma proces sam za svoj razvoj, deloma pa preide v pepel in različne pri-mesi, ki gredo med odpadke. To pretvarjanje je dobičkanosno že pri trideset odstotni izrabi premoga, 30 odstotkov pa dobimo tudi pri zelo slabih vrstah premoga, zato ima ta način izrabe premogovnih rezerv dokaj lepo bodočnost, tako da bo izraba vseh vrst premoga v današnji obliki, n. pr. za kurjenje parnih kotlov, sčasoma popolnoma izginila, saj je v resnici le potrata dragocene energije, ki gre v izgubo docela brez vsakršnega haska.

Muha tse — tse.

Dremavica, nje postanek in razvoj. — Muha, ki je zaslužila afriško ženo.

V zadnjem času so zabeležili listi več slučajev spalne bolezni (dremavice, mrtvičnosti) v Jugoslaviji. Bolezen je redkokomu znana, saj je njena domovina Afrika in se navadno pojavlja samo pod žgočim afriškim solncem. Tu je ta za nas ekzotična bolezen na glasu kot največja morilka zamorskega rodu. Neki nemški poznavalec afriških razmer je napisal, da bi oni, ki bi umel iztrebiti dremavico in muho tse-tse, rešil afriški problem.

Dremavico povzroča krvni zajedavec *Trypanosoma gambiense*, ki ga prenaša na človeka samo v Afriki živeča muha *Glossina palpalis*. Dremavica gre tedaj enaka pota kakor malarija. Pokrajine, kjer je ta muha najbolj razširjena (Kon-

go, Niger, Senegal, zgornji Nil in obrežje Viktorijinega jezera), so prav za prav gnezdišče dremavice.

Začetek bolezni ni nič kaj vznemirljiv; najprej otečejo vratne žile, česar pa človek navadno niti ne opazi. Stoprav pozneje jame nastopati vročina z glavobolom in omotico. V teku 6 do 9 mesecev bolnik znatno oslabi, obraz mu je ves otečen, na životu se pojavijo otekline in abscesi; zadnja stopnja bolezenskega razvoja napade tudi možgane. Bolnik je zdaj razdražen, zdaj docela zbit in medel; včasih ga primejo tudi krčji, slednjič pa se ga loti nenavadna zaspanost, po katerem se bolezen imenuje. Spi podnevu in ponoči; vzdrami se le toliko, da použije hrano. Spanec

postane sčasoma tako trd, da bolnika ni več mogoče predramiti. Slednjič umrje od telesne oslabeledosti ali od okužbe možganov in hrbtenice s kakimi drugimi bacili.

Prvotno so bili črnici brez vsakršne moči nasproti tem muham. Na misijon-skih postajah so pomorile vse ljudi. Še-le ko, so nekatere zainteresirane države poslale v prizadete pokrajine znanstvene komisije, ki so proučevale življenje te muhe in razvoj dremavice, so se našla prva uspešna sredstva zoper bolezen. Najbolj so se obnesle injekcije arsenikovega preparata *atoxyla*, ki znižuje umrljivost na 77% pri zanemarjenih obolenjih, pri začetnih pa celo na 21%. Vrh tega se je začel boj zoper glossi-ne. Znanstvena raziskavanja so dognala, da se ta muha hrani večinoma s *krvjo krokodilov*, zato so začeli kar najbolj zatirati krokodile in njih jajca. Dalje se je dognalo, da se najbolj drži na ob-režjih in sicer le v senci, pa so v oblju-denih krajih po možnosti krčili obrežne gozdove in goščave. Seveda je boj zo-per to muho združen z ogromnimi teh-ničnimi težavami.

V prizadetih krajih so se uredile tudi posebne bolnice za dremavce. Tu jih smotreno zdravijo, vendar pa to ne gre lahko izpod rok, ker je zdravljenje zelo dolgotrajno. Kakor trdi strokovnjak *Urlich*, je dremavec stoprav tedaj zdrav, če se bolezen ni ponovila dve leti po okrevanju in ako nima v krvi *trypanosomov*.

Ali ta muha ni poglavitni afriški pro-blem samo zaradi človeškega zdravja. V veliko večji meri uničuje dremavci

podobna bolezen *ugana ali tse-tse* do-mačo živino. Bolezen povzroča parazit *Trypanosona Brucei*, ki ga prenaša mu-ha *Glossina morsitans*, zvana *tse-tse*. Posebno napada konje, osle, govedo, svinje, pse, mačke, ovce in koze, torej vse koristne živali. Bolezen ima pri ži-vali sličen potek kot pri človeku. Znana je tudi v Indiji, Indokini in na Filipinih, kjer pa napada zgolj konje, osle, ka-mele in slone, ne pa goveda. Nekateri strokovnjaki trde, da je povzročitelj ist-toveten z afriško muho tse-tse, drugi pa menijo, da se nekoliko razlikuje od nje; brez dvoma pa sta si obe najožji sorod-nici enako kot s prvo, ki mori ljudi.

Kaj bi pomenilo za Afriko, če bi se docela ugonobila muha tse-tse z njeno sestrico Glossino palpalis? *Rešen bi bil v veliki meri gospodarsko-socialni pro-blem afriškega ljudstva. Osvobodjena bi bila žena.* Popotnik, ki danes potuje po Afriki, vidi, da moške posedajo v senci, žene pa opravljajo najtežja opravila in še vrhu tega rode deco. Žena je sužnja, ker je muha tse-tse uničila govedo in druge vkročene sesavce, ki lajšajo člo-veku trdo delo za vsakdanji kruh. Mož je zmagal nad ženo in jo prisilil, da opravlja posle, ki jih drugod izvrši go-vedo ali konj. *Muha tse-tse je zaslužni-la afriško ženstvo*; njeno iztrebljenje bi tedaj na mah pritegnilo domačo ženo v človeški krog in bi prineslo Afriki ogromno kulturnih in gospodarskih ko-risti. Kako bi se šele ojačilo in razvilo afriško narodno gospodarstvo!

Muha tse-tse je največji sovražnik črnopoltnih ljudi, zato pa tudi ena izmed najhujših nadlog vsega človeštva.

Dr. Raoul Blondel:

Medicinski pomenki o dišavah.

Cudežne lastnosti našega voha. — Vonjave, ki so neka-terim smrad, drugim slast.

Vonj in *okus* spadata med čute, o katerih so fiziologi najmanj točno po-učeni. Vendar je treba v medicini od-meriti posebno mesto, pa naša bo še tako skromno, poglavju o *dišavah*, to se pravi o učinkih, ki jih povzročajo na naše splošno stanje in še prav posebno na naš živčni sestav.

Ti učinki, dobri ali slabi, so v resnici zelo zamotanega značaja. Odločuje cela vrsta posebnih elementov: tako zavise n. pr. od količine vdihane dišave in od

trajanja vdihavanja, predvsem pa od posebne sprejemljivosti posamezniko-vega živčnega sistema.

Vendar je prav tako točno dognano, da nekatere dišave vdihavamo z užit-kom, medtem ko nas druge odbijajo; da nekatere iščemo, pred drugimi be-žimo in da nekaterim ljudem povzro-čajo določene dišave velike telesne ne-prilike. To so pozitivna dejstva, ki pa vendar ne zadoščajo, da bi določili splošna pravila. Nekateri dišave imajo

na različne osebe kaj različen učinek. Ako še uvažimo, da imajo celo plemena ali bolje rečeno narodni običaji vpliv na to, ali neke dišave prenesemo ali ne, postane vprašanje še bolj zamotano. Pri nas žive posamezniki, ki občudujejo zamorsko umetnost: ne verjamem, da bi bil med njimi kdo, ki bi cenil zamorske dišave, katere zamorcem tolikanj ugajajo in ki si ž njimi mažejo lase. Sem spada žarko olje kokosovih palm, zasirjeno mleko ali kravje govno. Vonj, ki ga razširja telo članov nekaterih afriških ali azijskih narodov, navdaja Evropeca z gnusom. Nasprotno pa je njim neskončno neprijeten vonj belopolnih ljudi. O njem trde zamorci, da je zelo svojevrsten in najbolj izobraženi izmed njih (saj mnogi študirajo na evropskih univerzah) ga primerjajo »vzdušju pravkar pomite mesarije poleti«. Pa ni nam treba iti tako daleč po primere: Mar ne prija našim vrlim južnjakom sapa človeka, ki je zibal česen, medtem ko je premnogim ljudem v ostali Franciji vrlo zoprna? Kar je resnica na tem bregu Garonne, naj bo zmota onstran? ...

Običaj ima tedaj veliko vlogo v tem, kake lastnosti pripisujemo tej ali oni dišavi. — Prav tako veliko vlogo pa ima tudi navada. Vonj neklih vrst sira ali perotnine, ki smo ji dali vonj divjačine, nas ne moti, dokler ne presega neke stopnje, ker nas nadzorujejo oko

pouči o njegovem izvoru. Toda pomolite te jedadce slepcu pod nos, ne da bi ga preje opozorili: videli boste, da si bo razložil njihov vonj na mnogo manj okusen način.

Morda najdemo prav tu konec vodilne niti. Denimo, da nobena dišava, kakršnakoli je že, nima svojih posebnih, samobitnih lastnosti. Naša čutila draži predvsem zbog *asocijacij* (t. j. združevanj) ali zaradi *spominov*. Dišavam ne moremo nati pravega lastnega imena, kakor smo jih nadeli barvam. Zato pravimo: vonj po tem, vonj po onem... (tako si pomagamo tudi z barvnimi *odtenki*, kadar nimamo zanje točnih izrazov.) Prav radi tega spoznamo, da ni moči opredeliti nobene dišave drugače kot z asocijacio idej, ki se končuje v primerjanju. Ni ga jasnejšega priznanja od te zavesti: vtis, ki ga zapušča v nas ta ali ona dišava, je interpretacija (tolmačenje). Nobena stvar nam tako močno ne kliče v spomin preteklih doživljavaev kot dišave. Poznam človeka, pri katerem je ta možnost tako močno razvita, da mu količkaj nenavaden vonj, ki ga vdihava, takoj pričara pred zaprte oči podobo krajev, kjer ga je občutil. Pa da zopet ne gremo predaleč: ali nam ne nudi najboljši vzgled pasji voh? Znano je tudi, da celo divje živali manjše inteligence natančno ločijo n. pr. belokožca od domačina tropičnih krajev. Dognani so pri-



Matija Jama: Blejsko jezero IV. Sneg in solnce.
Z XI. razstave NG.

meri, da so krokodili napadli izmed v taboriških spečih raziskovalcev dosledno le nosače-zamorice, dali pa so mir Evropcem, dasi so jim bili le-ti bližje.

Vonjave, ki se nam takoj zde prijetne, so v splošnem vonjave nekih cvetic, ki so obenem lepe, čeprav njihov vonj ne dovoljuje točnejšega primerjanja.

Živalski vonj je včasih bolj značilen in bolj točen, če sodimo po tem, kar lahko opazujemo pri živalih, kjer je razumsko delovanje bolj preprosto. Ob času ljubezenskega razmaha začuti samica včasih na zelo velike daljave bližino samca, ki ga je v tej dobi obdarila priroda s posebnimi izparinami. *Mošusova vrečica* tibetanskega kozliča in *bobrovina* (castoreum), ki jih oba uporabljajo za izdelavo dišav, nam razkrivata važne lastnosti, ki pa za te živali nimajo nobenega posebnega pomena in smisla.

To je tip »dražečih« dišav. Ne bomo predolgo razpravljali o tem predmetu. Tudi človeški rod je, kakor se zdi, občutljiv za dražeče dišave. V vseh časih so jih s pridom uporabljale kurtizane vseh dežel. Bilo je toliko vrst, da ni mogoče reči, ali so med njimi zares take, ki imajo določen učinek, n. pr. vpliv na ljubezenski čut. Stari so trdili, da imajo vrečice z ambro čudežne lastnosti. Mošeh in bobrovina (castoreum) bi potemtakem edina učinkovala tudi izven živalskih vrst, ki ju nudijo. Ali tudi ta specifičnost je zelo dvomljiva. Naše domače živali, psi in mačke, ki so zoološko blizu tem vrstam, v splošnem ne morejo trpeti teh dveh dišav. Treba se je tedaj povrniti h glavni teoriji, da namreč dišave vzbujajo predstave potom, idejne asociacije. Z dišavami namazano človeško telo je bolj privlačno kot cvetica. Običaji kurtizan so kajpa veliko pripomogli k temu in tako se je počasi ustalila miselna zveza med poltenostjo in dišavo.

Kajti, če se postavimo na strogo fiziološko podlago, spoznamo, da dišave po vseh objavljenih raziskavanjih niti izdaleka ne dražijo živčnega sistema, temveč vplivajo nanj ravno nasprotno: namreč pomirjujoče, da, celo uspavajoče. Fiziološko vzpodbujajo k pokoju, ne k delavnosti. Dišeča olja, ki predstavljajo bistvo vseh dišav, nimajo drugega učinka, — razen če so jim primešane kakšne druge, posebne sestavine. — kakor da povzročajo zaspanost. Neki raziskovalec je skušal nekoč zastripiti morske prašičke z rožnim oljem: dose-

gel je samo to, da so zaspali za štiri dni.

Z dišavami prepojeno ozračje vpliva torej pomelkujujoče. Lahko bi ga dopustili v budoarju lepe ženske, kjer bi utegnili vplivati razneževalno in zmanjšati njeno odporno silo. Toda malokateri intelektualec bi mogel s pridom delati v sobi, ki bi bila polna močnih vonjav. Res pa je, da so ljudje, ki jim je vdihavanje močnih dišav potreba in celo strast. Podoben slučaj opisuje pisatelj Huysmans v nekem svojem romanu.

V jedilnici pa pretiran cvetlični vonj čisto zabriše duh najslastnejših jedi in nas ovira, da bi jim posvetili vso potrebno idejno asociacijo naših čutil vonja in okusa. Zelo pametno je staro pravilo, ki nam svetuje, da preko noči odstranimo iz spalnice cvetje, posebno če je soba zakurjena, ker vlažna toplota vedno pojačuje dišave.

Nekaterih ljudi se polaste resnične slabosti: glavobol, vrtoglavica, celo nezavest, če so predolgo v ozračju, ki je preveč napojeno z dišavami. Najodličnejša lastnost dišav je, da so nevsiljive, kakor mora biti šum lahen, če hočemo, da nam ugaša.

Ali je mogoče, da so ti učinki še dalekosežnejši in da se človek lahko zaduši zaradi vonja rož? Noben verodostojen slučaj mi ni znan, dasi posebno romantični pesniki radi vporabljajo ta motiv. Nasprotno pa je dejstvo, da so v starih časih smatrali dišave za odlična obrambna sredstva proti škodljivim kužnim klicem (mijazmom). Sigurno je, da so vsa izhlapljiva olja prvovrstna razkuževalna sredstva. V časih epidemij so stari zdravniki zakrivali svoje dihalne odprtine z maskami, ki so jih napolnili z dišavami. Vendar nas ta ugotovitev lahko pripelje do zelo važnega razlikovanja, ki bi ga bili lahko omenili že prej. Dišave so namreč zelo različne med seboj. Doslej smo uporabljali to besedo v običajnem pomenu kot oznako za vonj kot tak. Vsa hlapljiva telesa razširjajo vonj: vsa ne zaslužijo naziva »dišava« in nekatera izmed njih so kemična sredstva z zelo točno očrtanimi fiziološkimi učinki (eter, kloroform, metylin in druge spojine škrobnega alkohola, maselnine itd.). Posebni občutek, ki ga povzroča kaka dišava, ima fizično izhodišče, to je razdraženje vrhnih staničnih celic in njihovih občutljivih trepalk, ki se nahajajo na določenem mestu naših nosnih sluznic. Hlapljivi delci, ki jih razgibajo, delujejo na-

nje na način, ki nam je še popolnoma skrivnosten. Pravo čudo je, če pomislimo, kako ta navidez tako preprosti aparat povzroča najrazličnejše vtise s pomočjo dražilnega mehanizma, ki se nam zdi vedno eden in isti. To nas napolnjuje še z večjim občudovanjem nego občutljivost očesne mrežnice, ki na vse zadnje ni nič drugega kot fotografska plošča.

Kaki posebni dražljaji nastanejo, da iz mošeka (mušata) izhajajoče delce vedno spoznamo kot take — kar velja, seveda, tudi za vsa druga vonjava telesa —, tega ni znal nihče razložiti. Ta čut je dovzeten za izredno nežna razlikovanja: v zmesi dišav lahko razločuje njih sestavine. Lahko ga je vzgajati in večkrat tudi srečujemo čudovite izvedence, ki nam analizirajo tako zmes zgolj s pomočjo svojega nosu, tako kot nekateri vinski strokovnjaki vino. Vse, kar vemo o tem, obstoji v spoznanju, da ne čutimo nobenega vonja več, čim namažemo sluznice s kokainom ali nam jih stori navaden nahod neobčutljive. Še bolj čudno je, da pri nekaterih duševnih boleznih ali v slučaju zastrupljenja lahko opazimo privide vonja, tako kot poznamo halucinacije sluha in vida. Histeriki in blazni trdijo, da čutijo mišljene vonjave, ki jih tudi točno označujejo. Včasih je ta vonj stalno enak pri enakem bolezenskem stanju. Vsi kokainomani trde, da čutijo vonj po osmojenem; nekateri so o tem tako trdno prepričani, da se včasih zgodi, da sredi noči prebude sosede s kriki: «Gori, gori!» Nekateri nervozni ljudje pravijo, da jih obdaja vonj, ki izhaja iz njihovega telesa, kar pa ne drži. Kdo nam razloži, kako morejo možgani v svojem vonjalnem središču ne samo tolmačiti, ampak tudi ustvarjati s pomočjo spomina razne dišave, enako kot to poznamo pri vidu?

Če naj kako telo vonja, je prvi pogoj, da lahko oddaja hlapljive delce, to se pravi take, ki se lahko razširijo v ozračju. Stvar je preprosta, kadar gre za kak plin ali dišeče olje, ki lahko izhlapeva. Toda saj vemo, da zadošča neverjetno neznatna količina teh delcev, da razdraži naš vonj. Zdi se, da je dišava že davno izhlapela, ko stekleničica še vedno zaznatno diši. Delček mošeha lahko oddaja svoj duh tekom stoletij, ne da bi izgubil na svoji moči. Nemara pa spadajo njegove vonjave sestavine v vrsto atomov?

Pred petdesetimi leti, — torej mnogo pred našimi sedanjimi nazori o ustroju gmote — je dognal Liegeois, da se sestavni delci dišečega praška, ki ga raztrosimo po površini vode, razprostirajo in oddaljujejo drug od drugega takoj in skrajno naglo. Kapljica dišečega olja se nemudoma razširi po vodi v tenki plasti mikroskopskih zrn, ki merijo v prerezu po tisočinko milimetra. Dotik z vodo torej razdruži atome teh olj. Sicer pa vemo, da dišeče cvetlice, ki so še vlažne od jutranje rose ali po dežju, mnogo bolj diše.

Te delce torej mora potegniti s seboj v zračni tok, da lahko razdražijo naše vonjalne celice. Če zadržujemo v dišečem ozračju sapo, ne občutimo več vonja. Toda gibanje zraka ne sme prekoračiti določene hitrosti: če jih s silo poženemo v nosnice (s pomočjo kavčukovega razpršilca), ne čutimo več vonja. Našim občutljivim vonjalnim trepalkam ne smemo delati sile.

Toda še nismo pri kraju s presenečenji na tem edinstvenem polju. Točno dokazano je, da nekaterim ljudem nekatere dišave povzročajo resnične težave. Marija Terezija se je onesvestila, če je poduhala vrtnico. Kneginja de Lambelle je padla v nezavest pred vijolico. Idijosinkrazija (vsečutnost)? To je samo beseda in ne razlaga. Ali je to morda zgolj posebna anafilaksija (pomnožena občutljivost organizma), kot jih nedvomno poznamo za mnogo snovi, n. pr. koprivasti opah, ki ga nekatere osebe dobe, če jedo jagode, ananas ali ribe, oziroma črevesne slabosti po zavžitju malenkostnih količin rumenjaka? Vsekakor lahko to zgolj domnevamo. Toda to bi nas privedlo do misli, da so lahko dišave, prav tako kot omenjene snovi, v velikih dozah škodljive, a dejal sem že, da dokazov za to še nimamo.

MIMOGREDE ...

V nedeljo, dne 8. maja, so slavili v Franciji obletnico smrti svete Ivane d' Arc, ki je bila 8. maja 1431 v Rouenu radi krivoverstva na grmadi sežgana. Obsodila jo je na smrt ona ista katoliška cerkev, ki jo je l. 1920. proglasila za svetnico. V Parizu so imeli v nedeljo pompozno proslavo; kardinal-nadškof z duhovščino in številnimi člani katoliških društev so šli v procesiji mimo spomenika te francoske

svetnice v ulici de Rivoli, kjer so bili zbrani tudi zastopniki vlade.

»L' Europe centrale« se je spomnila ob tej priliki nekega drugega krivoverca, ki je bil prav tako na ukaz katoliške cerkve sežgan na grmadi. To je Čeh Jan Hus. Tako, kakor je Ivana d' Arc predstaviteljica francoskega narodnega čuta, je Jan Hus predstavitelj češkega narodnega čuta v srednjem veku. Ali kakšna razlika med obema! Medtem ko so v Rimu glede Ivane d' Arc spoznali, da se je inkvizicija zmotila in so storjeno napako popravili (pri čemer ni šlo toliko za čisto resnico, hčerko božjo, kolikor za politiko, hčerko človeško), imajo za Jana Husa gluha ušesa.

Znano je, da je nastal hud spor med češkoslovaško vlado in Vatikanom, ker je bila češkoslovaška vlada navzoča pri Husovi proslavi lani v juliju in ker se Husov praznik slavi po vsej državi. Vatikan še danes proklinja Husa in noče niti slišati o reviziji njegovega procesa, ki je po svoji obliki moralna sramota za Kristovo cerkev.

Francozinja Ivana d' Arc in Čeh Jan Hus sta bila sežgana kot krivoverca, ali Ivana je danes svetnica, slave jo kardinal in vlada, po cerkvah ima svoje oltarje, češki vladi pa se hoče zabraniti, da bi bila navzoča pri proslavi moža, ki je bil steber srednjeveškega čestva... Neumljiva je modrost večnega Rima! — vzklika »L' Europe centrale«.

Jaroslav Hašek:

Dobri vojak Švejk v blaznici.



Sodišče je odredilo, da preiščejo Švejka zdravniki za duševne bolezni. Le-ti so ga spoznali za notoričnega bebeca in odredili, da se izroči v blaznico zaradi opazovanja.

Ko je pozneje Švejk opisoval svoje življenje v blaznici, so mu besede uprav prekipevale od hvale:

»Zares ne vem, čemu neki se norci hudujejo, če jih zapro v blaznico. Človek lahko ondi pleza nag po podu, tuli kakor šakal, razsaja in grize. Če bi počenjal to na promenadi, bi se ljudje neznansko čudili, ali v teh prostorih, je to kaj vsakdanji pojav. V blaznici je tolika svoboda, da se o nji socialistom nikoli še sanjalo ni.

Človek lahko trdi, da je sam Bog ali Devica Marija, papež ali angleški kralj, cesar ali sveti Venceslav, — ne glede na to, da je bil slednji zmerom zvezan in nag v izolaciji. Med gojenci je bil človek, ki je vpil, da je nadškof, pa ni delal nič drugega kot žrl in še nekaj, z dovoljenjem, konča se takisto na »a« — sicer pa, tega se tamkaj nihče ne sramuje. Neki blaznik se je izdajal za sv. Cirila in Metoda, da bi dobival dve porciji. Drugi gospod je trdil, da je v blagoslovljenem stanju in je vsa koga vabil h krstu. Veliko je ondi šahistov, politikov, ribičev in skavtov, zbirateljev znamk, fotografov in slikarjev.

Eden izmed njih je bil zmerom v prisilnem jopiču, da ne bi mogel izražati, kdaj bo konec sveta. Sestal sem se tudi z nekaterimi profesorji. Neki takle učenjakar mi je bil venomer za petami in mi razlagal, da je bila v Krkonoših zibelka ciganov; neki drugi pa je trdil, da je v notranjosti zemeljske krogle še večja krogla, kakor je na zunaj.

Vsak je lahko govoril, karkoli mu je slina orinesla na jezik, — prav tako prosto je, kakor da bi bili ljudje v parlamentu. Včasih so si pripovedovali pravljice in se stegli, če se je zgodba o kaki princezinji preslabo končala. Najbolj je rohnel neki gospod, ki se je izdajal za šestnajsti del Ottovega leksikona in je vsakogar prosil, da n-

ga odpre in poišče geslo »kartonažna šivilja«, ker je sicer izgubljen. Pomiril se je stoprav tedaj, ko so mu nataknilo prisilni jopič. V njem se je do bro počutil, češ, prav je, da ga dajo v knjigovestno stiskalo; prosil je le, naj mu naredo moderno obrezo. Sploh se je ondi živelo kakor v paradizu. Lahko viješ, rohaniš, noješ, jokaš, stokaš, pokaš, skačeš, moliš, staviš živ hrast, hodiš po štirih, poskakuješ na eni nogi, tekaš naokrog, plešeš ves božji dan ali pa nlezaš po stenah. Nihče ne stopi k tebi, da bi te posvaril: »Tega ne smete delati, gospod, to se nikakor ne spodobi, tega se sramujte, no, vi ste mi izobražen človek!« Res pa je, da so tamkaj tudi tihi norci. Tako je bil neki izobražen izumitelj, ki je ne prestano brskal po nosu in samo enkrat na dan rekel: »Pravkar sem izumil elektriko.« Pravim, hudo lepo je bilo tamkaj. Teh par dni, ki sem jih prebil v blaznici, štejem med najlepše trenutke svojega življenja.

In resnično: že sam sprejem, ki je čakal Švejka v blaznici, kamor so ga prepeljali na opazovanje, je prekosil njegove nadeje. Najprej so ga do nagega slekli, potlej so mu dali nekak plašč in ga pod pazduho peljali v kopalnico, pri čemer ga je eden izmed strežnikov zabaval z neko anekdoto o židih. V kopalnici so mu pomagali v banjo s toplo vodo, ga skopali in postavili pod mrzel prš. To so storili trikrat zaporedoma, potlej pa so ga prijazno vprašali, ali mu ugaja. Švejk je odvrnil, da postopajo boljše nego v praškem kopališču pri Karlovem mostu, sploh pa se kaj rad koplje. »Če še ostrizete nohte in kocine, ne bo nič več manjkalo k moji popolni sreči,« je rekel s prijetnim usmevom.

Tudi tej želji so ustregli. Ko so ga temeljito obrisali z gobo, so ga zavili v rjuho in odnesli v prvi oddelek naravnost v posteljo; tu so ga lepo pokrili in prosili, da bi zaspal.

Švejk še danes pripoveduje s posebno naslado o teh trenutkih: »Pomislite, da so me nesli, prav zares nesli kakor otroka; tako blaženo se nisem počutil že kdove koliko časa.«

In tako je tedaj v postelji blaženo zaspal. Pa so ga predramili in mu ponudili skodelico mleka z žemljo. Zemlja je bila razrezana na koščke; med tem ko je eden izmed strežajev držal Švejka za obe roki, mu je drugi namakal žemljo v mleko in ga krmil kakor

gos. Ko sta ga lepo nakrmila, sta ga vzela pod pazduho in odvedla na stranišče, proseč ga, da opravi malo in veliko telesno potrebo.

Tudi o tem lepem trenutku pripoveduje Švejk z ljubeznijo in menda ni treba ponavljati njegovega opisa.

Ko sta ga strežaja pripeljala nazaj v sobo, sta ga zopet položila v posteljo, pokrila in prosila, da naj zaspi. In je zaspal in so ga znova predramili, češ, da mora v preiskovalno dvorano k zdravnikom. Stopil je tedaj popolnoma nag pred dva zdravnika, kar ga je živo spomnilo slavnih dni njegovega nabora. Kar mimogrede mu je ušlo iz ust:

»Tauglich.«

»Kaj pravite?« je brž vprašal eden izmed zdravnikov. »Stopite pet korakov naprej in pet nazaj.«

Švejk je napravil deset korakov.

»Saj sem vam vendar rekel,« je dejal zdravnik, »da jih napravite pet!«

»No, par korakov več ali manj — meni ni za take malenkosti,« je odvrnil Švejk.

Nato sta mu zdravnika velela, da naj se vsede v naslonjač. Eden izmed njiju mu je jel trkati po kolenu. Rekel je drugemu, da so refleksi docela pravilni, nakar je drugi zmajal z glavo in še sam nekajkrat potrkal Švejka po kolenu, medtem ko se je prvi lotil trepalnic in preiskoval pupilo. Potlej sta stopila k mizi in rekla par latinskih izrazov.

»Čujte, ali umejete peti?« je vprašal eden izmed njiju Švejka. Morda bi nam lahko zapeli kako pesem?

»Le brez skrbi, gospoda,« je odgovoril Švejk. »Sicer nimam ne glasu in ne posluha, ali skušal bom svoje storiti, če vaju to zabava.«

In Švejk je začel:

»Kaj pa ta-le mlad menih
z rokami si glavó podpira,
gorka, žgoča solza se
po licu bledem mu udara ... «

»Dalje ne znam,« je nadaljeval Švejk. »Če hočete, pa vam zapojem to-le:

Kako mi tesno je pri srcu,
odkod v prsih tako kipenje,
ko tiho sedim v daljo strnim —
tja, tjá me vabi hrepenenje ... «

»Pa tudi tu obtičim,« je vzdihnil. »Poznam še prvo kitico z »Kde domov muj?« in potem: »General Windischgrätz in vojaški gospodje — ob solnč-

nem vzhodu so vojno začeli« in še par takih le narodnih pesmic, kakor so »Ohrani nam, Gospod«, »Ko smo šli v Jaromere«, »Tisočkrat pozdravljen bodi . . .«

Oba zdravnika sta pogledala drug drugega in eden izmed njiju je stavil Švejku vprašanje: »Ali je bilo kdaj preiskano vaše duševno stanje?«

»Pri vojakih,« je odvrnil Švejk slovesno in ponosno. »Gospodje vojaški zdravniki so me uradno spoznali za notoričnega bebeca.«

»Meni se zdi, da ste simulant!« je zavpil drugi zdravnik nad Švejkom.

»Jaz, gospoda,« se je branil Švejk, »nisem simulant, marveč pravi bebec, o čemer lahko vprašate v Čeških Budjevicah ali pri dopolnilnem poveljstvu v Karlinu.«

Starejši zdravnik je brezupno mahnil z roko, pokazal na Švejka in dejal strežajem: »Vrnite temu le človeku obleko in ga dajte v tretji razred na prvem koridorju, potem pa se kateri izmed vas vrni, da bo odnesel akte o njem v pisarno. In pove naj, da želimo takojšnjo rešitev, da nam mož ne bo predolgo visel na vratu.«

Zdravnika sta še enkrat ošinila s pogledom Švejka, ki se je v vsem spoštovanju ritenski umikal k vratom in se vljudno priklanjal. Ko ga je vprašal eden izmed strežajev, čemu uganja take neumnosti, je odvrnil: »Saj vidiš te, da nisem oblečen, da sem nag, pa ne maram, da bi pokazal gospodoma tisto, česar človek ne pokaže, če hoče biti spodoben in omikan.«

Od trenutka, ko je osobe dobilo ukaz, da naj vrne Švejkcu obleko, mu ni nihče več stregel in služil. Veleli so mu, naj se obleče, nakar ga je eden izmed njih odvedel v tretji razred, kjer je imel priliko, da opazuje življenje in vrvenje med norci, dokler niso bili njegovi akti rešeni. Zdravniki so mu dali spričevalo, da je »simulant nekoliko medle pameti«, a ker so ga odpustili tik pred kosilom, je napravil malce hrupa. Če ga že nameravajo vreči iz blaznice, je dejal, ga ne smejo vreči brez kosila.

Njegovo razsajanje se je končalo, ko se je pojavil redar, ki ga je bil poklical blazniški vratar. Z njim je odkrevsal naš Švejk k policijskemu komisarijatu.

Palmovi gaji na otoku Visu.

Stoletne palme. — Vzorno palmogojstvo. — Kako negujemo palme.

V naši domovini niso palmovi gaji posebna redkost. V Ljubljani sicer tak gaj ne bi bil mogoč: sovražnik mu ni samo zmski zrak, ampak tudi presuho poletje z vročim solncem. Na južnih dalmatinskih otokih, kjer toplomer redko kedaj pade pod ničlo in kjer je celo v najbolj vročem poletnem času vendarle dovolj vlage v zraku, pa uspevajo palmovi gaji popolnoma na prostem pozimi in poleti.

Čitatelj je sigurno že videl na slikah iz Dubrovnika visoke košate palme, ki rasto v celih drevoredih. Prav tako uspevajo krasne palme na južnodalmatinskih otokih, Povsod, kjer se ondotno prebivalstvo hoče baviti s palmogojstvom, ima ugodne pogoje. Na otoku Visu, posebno pa v njegovem glavnem mestu enakega imena, se gojijo palme že na povsem racionalen način. Tam je tik ob morju znani občinski palmov gaj, nadalje je mnogo privatnih vrtov s stoletnimi, do 15 m visokimi palmami.

Izmed vseh dalmatinskih otokov je na Visu najbolj razvito palmogojstvo, to pa radi tega, ker je ondotna klima za to rastlinsko panogo jako primerna, v drugi vrsti pa zato, ker obstoji na Visu skoraj že 20 let zavod, ki se peča izključno z gojitvijo palm. Zavod je ustanovil l. 1911, D. L. Dojmi. Kupil je na periferiji mesta par hektarjev najboljše zemlje ter začel palme strokovno saditi in gojiti. Goje se po večini tako zvane Phoenix canariensis. Seme se vsadi približno na enak način, kakor pri nas fižolovo, samo nekaj bolj gosto, skoraj seme tik semena. Ne sade pa se morda v zaprtih prostorih, cvetličnjakih, marveč zunaj na prostem. Po enem letu vzraste palma že 1 decimeter visoko. Ako je enoletna palma namenjena za prodajo, se presadi v četrtlitrski lonček. Drugače se pusti, da raste dalje na prostem. Takoj pa, ko se palma presadi, mora priti v zaprt vlažen prostor.

da ji ne škoduje prejarka solčna svetloba.

Male, enoletne, komaj 1 dm visoke palme se le redko prodajajo. Navadno pride palma v promet, ko je 80 cm do 1 m visoka. Taka palma je stara 4—5 let in je bila ves čas na prostem. Pred prodajo se presadi v dvaliterski lonec.



Kako je treba tako palmo gojiti, če si jo nabaviš? Palmo ne smeš postaviti na sonce, posebno ne na vroče poletno sonce. Biti mora zmerom v senci, najbolje v sobi. Zaliva se dvakrat na teden s postano vodo. Mrzla voda naravnost iz vodovoda ji škoduje. Pripo-

ročljivo je, da primešaš zemlji malo pečenih kosti ali pa umetnih gnojil. Paziti je treba, da ne dobi mrčesi (parazitov). Ako jih opaziš, operi takoj list za listom z vodo, v kateri je raztopljeno milo ali pa razredčen tobačni izvleček. Pazi tudi, da ne pride palma na prepih.

Korenine se vedno bolj širijo, zato je treba vsako drugo leto preskrbeti večji lonec. Presadi se vedno meseca aprila ali maja.

Lastnik palmogojnega zavoda na Visu da vsakemu radevolje pojasnila in navodila o negovanju palme. Saj ima v tem oziru mimo teoretične izobrazbe tudi bogato prakso. V svojem obširnem vrtu ima preko 7000 palm od najmanjših pa do 10 m visokih. Najstarejša izmed njegovih palm šteje več kot 100 let. Ob vročih poletnih dnevih si človek prav rad odpočije v senci tega palmovega gaja, ki je brez dvoma največji v Jugoslaviji. Treba pa je seveda mnogo truda in stroškov, da se vzdržuje ta vrt v tako vzornem redu. Pomislimo samo to, da so na Visu kraška tla, ki ne zadržujejo vlage, zato je treba vsak dan zaliti vsako palmo. V ta namen je narejen sredi vrta velik vodnjak s sesaliko. Na visokem stolpu je kolo na veter, ki se vrti že ob najmanjši sapi ter sesa vodo, ki je sicer malo slana, vendar pa rastlinam ne škoduje.

Viško palmogojstvo, ki je med vojno skoro počivalo, je zadnja leta precej oživelo. Izvažajo palme, male in velike, v vse kraje naše domovine, posebno pa v Beograd in Zagreb. Tudi v Ljubljani jih že najdemo. Tako ni več treba našim ljudem nakupovati palme pri Italijanih, ker se dobe v lastni državi enako dobre rastline.

Umetna klima.

Klimatični vplivi so za človeško zdravje zelo važni. Pod njimi razumemo posebnosti vremena, lego kraja, temperaturo, solnčnost, zračni pritisk, zračno gibanje, zračno vlogo, količino padavin, zračno elektriciteto itd. Prav posebno pa vpliva na nas **zračna vlaga**. Telo takoj občuti, če je ozračje preveč suho ali preveč vlažno. Kdor stalno živi v podnebnju, ki je na to ali na ono stran pretirano, postane občutljiv in manj odporen proti prehladu in drugim boleznim. Mnogim ljudem so celo navadne

izpremembe v atmosferi (n. pr. če se pripravlja k dežju in pod.) telesno neprijetne; zlasti jih občutijo v dihalih in v živcih.

Raziskavanja so dognala, da celo v priznано zdravih krajih bivanje ni zdravo, če niso hiše zdrave, to se pravi, ako ni zrak v hišah zadosti zdrav. Na zborovanju prirodoslovcev v Innsbrucku je Kestner opozoril na to, da dobra klima sploh ne učinkuje, če so okna zmerom ali vsaj večinoma zaprta. To velja ena-

ko za vsakdanje življenje kakor za planinska in morska zdravilišča.

Zrak je lahko v hiši in zunaj hiše različno vlažen. Vlogo v zraku spoznamo z njene zdravstvene strani stoprav tedaj, če doženemo »relativno vlažnost«. V ta namen moramo izmeriti resnično vlogo, ki je v ozračju in jo postaviti nasproti vlagi, ki naj bi bila ob isti temperaturi, če bi bila klima povsem ugodna. Z vlogo nasičeno ozračje označimo s številko 100, prehode v tej stopnji pa izražamo v odstotkih.

Relativna vlažnost s 55% je zelo suha. Klima tega ali onega kraja velja za suho, kakor iznaša relativna vlažnost 55 do 70%; zmerna je klima s 71 do 85%, zelo vlažna pa je klima, ki ima 86% ali več relativne vlažnosti.

Nekatere okoliščine, n. pr. če v sobi preveč kuriš in se zračna vlaga naglo izpari, store v sicer zmerno vlažni klimi sobni zrak tako suh, da trpe dihalna. Občutljivi ljudje takoj spoznajo, če je zrak v kaki sobi presuh. Ljudska izkušnja potrjuje znanstvene izsledke: ondi, kjer leži bolnik z vročično boleznijo na dihalih, radi izobesijo vlažne robce, da se zraha v sobi ovlaži. Bolezenske izpremembe v dihalih se delj časa lečijo, če je zrak presuh.

Prof. Moore se je delj časa javil z načrtom, kako bi te teoretične izsledke obmil na praktično stran. Uspeh učenjakovega truda je njegova lastna hiša v Kaliforniji, ki si jo je zgradil tako, da ima doma lastno klimo, ki ne zavisi od

vremena in okolice. S posebnimi pripravami je dosegel, da vsebuje zrak v vseh sobah tisto vlažnost, ki je najbolj ugodna in koristna. Seveda ni vsaka klima za vsakogar; preden bi si kdo priredil »umetno klimo«, bi moral biti natančno poučen o tem, kaka klima mu najbolj prija.

Hiša prof. Mooreja ima na strehi posebno cisterno z vodo, ki naj čisti in vlaži zrak. V njo je napeljana velika lakovnica, ki se s pomočjo vetrne zastavice obrača po vetru. Lakovnica vzame toliko vode, kolikor je potrebuje za dobro relativno vlažnost v sobah in jo potem odda po ventilacijskih pripravah posameznim izbam. Druga lakovnica, ki je obrnjena v nasprotno smer, odvaja izdihani zrak iz sob. Na stropu vsake sobe sta dve ventilacijski pripravi: prva dovaja dober zrak, druga pa odvaja slabega.

Kontrolne priprave v hiši in zunaj omogočajo, da se lahko vsak dan zračna vlažnost regulira. Ob dneh, ko je zunaj samo 41% vlage, se lahko zaseda s takimi pripravami opremljeni hiši 74%. Posebne priprave skrbе, da ni prehod prenagel in da se stanovanjci mirno prilagode tej zračni vlagi.

Na ta način so ustvarjeni začetki »umetne klime«. Za kraje, ki imajo slabo klimo (posebno v tropičnem ozemlju), bi utegnili imeti ta iznajdba, če se docela obnese in dohro upelje, velik zdravstven pomen.

(Po »Kosmosu«).

Zdravljenje gobavosti.

Gobavost (lepra), ki spada med najstrahotnejše bolezni, katere lahko zadenejo človeka, poznamo najbolj iz sv. pisma, kjer se veliko pripoveduje o nesrečnih gobavcih. Bolezen je še danes razširjena po vzhodnih deželah. Tudi moderna medicina je brez moči nasproti temu prihuljenemu sovragu človeškega rodu; smrt edina lahko reši gobavca nadaljnega trpljenja.

Manj znano je bržčas, da na evropskem severu, v Estoniji, gobavost še dandanes ni redek pojav. Bolnike seveda takoj skrbno osamijo, da se ne morejo stikati z zdravimi. Zdravniki pa, ki imajo z gobavci opraviti, preizkušajo razna sredstva, da bi prišli lepri v okom. Tako so uporabljali tu in drugod živo srebro, jod, salvarsan in kačje

strupe, a zaman. Najbolj se je obneslo olje iz neke japonske rastline.

Prof. Paldrock v Dorpatu pa je uporabil za lečenje gobavosti sredstvo, ki se je poprej uporabljalo zgolj v kozmetiki. Imel je z njim presenetljiv uspeh. Gre za ogljikovo kislino. Z njo je dosegel, da se je strašna bolezen znatno popravila ali celo izginila. V vato zavita palčica snega iz ogljikove kisline, ki se naredi v jeklenih posodah za ogljikovo kislino, se pritisne na leprom (t. j. tvor, ki nastane na gobavčevi koži) in se drži na njem 5–6 sekund. Temperatura te čvrste paličice iz ogljikove kisline iznaša — 78 stopinj. To se štiri ali petkrat ponovi in leprom izgine; na njegovem mestu ostane bel pigmentiran madež, ki pa tudi ne ostane dolgo na koži.

Seveda je treba na ta način zdraviti vsak lepro in posebej in teh imajo gobavci veliko!

Od dvanajstih gobavcev, ki so jih zdravili s snegom ogljikove kisline, so jih pet odpustili iz bolnice za gobavce kot ozdravljene in okolici neškodljive. Ostali so pa pod stalnim zdravniškim nadzorstvom. Dognalo se je, da so se lepro in zopet pojavili, znak, da je bilo zdravljenje prekinjeno. Podvrgli so jih znova tej proceduri in jih dokončno izlečili, medtem ko je bila

ena pacientka, ki so jo takoj izpočetka močnejše ko druge zdravili z ogljikovo kislino, že s prvim postopkom ozdravljena. Še do danes se niso bolezenski simptomi znova pojavili. V januarju letos so iz leprosijske (bolnice za gobavce) odpustili zopet dve bolnici, ki sta popolnoma ozdravili.

Bodočnost bo pokazala, ali se bo ta, sicer dokaj preprost način zdravljenja lepre, obnesel in upeljal v veliko radost tistih pokrajin, kjer je ta bolezen doma že od pamtiveka. (»Kosmos«).

„Telefon“ v pragozdu.

Divja plemena v ekvatorski Afriki imajo že dolgo neke vrste brezžičen »telefon«, t. j. način sporazumevanja med oddaljenimi ljudmi. Postopajo takole: V votlo drevo zabijejo dolgo zagozdo in vzamejo v roke dve palici, ki sta na koncu obdani s sirovim gumijem. Če udrihajo s palicama po tej pripravi, nastanejo razni zvoki, ki se lahko zvežejo med sabo, tako da jih tuje uho razloči in razume. Tako pripravijo imenujejo ondi gudu-gudu. Vsako plemo ima svojega gudu-gudu »telefonista«, ki se dobro spozna v »razgovor« s palicami. Če se pojavi v bližini kak hud slon ali panter, ali ako želi katero plemo povabiti sosedo na lov na antilope, se oglasi gudu-gudu. Udarci se slišijo — zlasti v tihi noči — do 40 km daleč. Takoj nato se oglašijo nadaljnje posta-

je in tako se v teku ene noči razširi klic in poplah po vsem ogromnem ekvatorskem pragozdu. Smisel vesti se ne zaznava — kot pri brzojavljanju — po določenih znakih ali besedah, marveč po ritmu. Kako daleč gre ta primitiven način dogovarjanja v daljavo, priča sledeča dogodka: Ko je potovala skozi srednjo Afriko raziskovalna ekspedicija Citroën, je zbog slabih cest nekoliko zakasnila in se je hotela kar najmanj pomuditi na postaji, določeni za zajtrk. Domačini so sporočili to njeno željo z gudu-gudu 20 km oddaljenemu sosednemu plemenu. Ko je ekspedicija dospela tja, so že stali ondotni domačini ob cesti in vsak je držal v rokah oskubeno »koko« (kuro). Brezžični udar so tedaj dobro razumeli in ga natanko izvršili. (»Kosmos«).

MIMOGREDE...

Ni vedno dobro, če se človek vtika v slovstvo, to se pravi: če piše. Napišeš lepo povestico, jo duhovito zaokrožiš, osebe krepko podčrtaš, kraj dogajanja orišeš tako, da ga čitatelj kar vidi pred sabo. Tako zahtevajo od pisnov, pisarjev in pisateljev neizprosni kritiki. Vendar pa ni vsem prav, če si preveč jasen in izrazit. Čujmo neprilike mladega madžarskega pisatelja Tomasa Mihályja v Berehovem in Slovaškem. V bratislavskem listu »Reggel« je napisal za veliko noč novelo »Hiša lepe Angele«. Vsi so bili zadovoljni, le meščanom v Berehovu, majhnem, židovskem mestu, ki slovi zaradi izvrstnega vina, so se

ljudje nekam čudno muzali, češ, da osebe te povesti hodijo žive po berehovskih ulicah. Pisatelj naj svoje junake izmisli, nikar pa jih ne pobiraj po ulicah, zlasti ne po domačih! In Mihály je moral podati v listih izjavo, da ni mislil ljudi iz Berehova. Ni zaleglo. Eden izmed prizadetih ga je ob belem dnevu in na javnem mestu oklohtal. Zdaj se bo zadeva obravnavala pred sodiščem. Vendar pa dogodek za pisatelja ni tako tragičen, kakor bi človek mislil. Postal je na mah slaven, o njem se piše in govori, njegova novela bo izšla v posebni knjigi in se bo dobro prodajala.

V poduk vsem onim, ki pišejo ali dopisujejo.

Prirodoslovec:

Resnica o pomladni selitvi naše kukavice.

»Jutro« je dne 12. aprila poročalo, da so v Kostanjevici slišali kukavico že 1. aprila. Tako zgodnja vrnitev te ptice z juga v naše kraje je letos na ravnost izključena. Kajti navzlic mili zimi in kljub ugodni pomladi narava vendar ni toliko napredovala, da bi se bila mogla tako izrazita žuškojeda že tačas prehranjevati. Selitev namreč ni naenkrat nevzdržen prelet cele zračne črte od prezimovališča do kraja, kjer namerava dotična ptica gnezditi. Selilke previdno in oprezno poizkušajo, če nudi priroda na sosednem, severnejšem kraju zadostne življenske pogoje, ali pa če se bo treba vrniti na izhodno točko ali se celo umakniti še za nekaj postojank zopet proti jugu. Za take vremenske ovire imamo prav očitne, neovržne dokaze ravno v zadnjem času, ko so ob velikonočnih praznikih divjali na vzhodni jadranski obali silni viharji in je našlo na tisoče lastavic nepričakovano smrt, in ko je v noči od 24. na 25. april sneg ugonobil neštete mladiče naših zgodnjih gnezdic. — Izračunali so, da bi preletela kmečka lastavica (*Hirundo rustica* L.) zračno črto od prezimovališča Knysna, 32° južne širine, do svojega najsevernejšega gnezdišča v kraju Lulea, 65° 35' severne širine, torej 97 širinskih stopinj, v 46 urah 8 minutah = 1 dan, 22 ur in 8 minut, za selitev pa rabi po najnovejših ugotovitvah 105 dni.

Radi pojasnila o letošnjem kukavičnem prihodu v Kostanjevico sem se obrnil na svojega prijatelja, večletnega opazovalca ptičje selitve, g. R. A., ki je strokovnjak v takih stvareh. Odgovoril mi je, da je prvo kukavico pri Kostanjevici slišal letos ob pol osmih zjutraj dne 11. aprila. Vreme je bilo jasno, hladno, termometer je kazal 5° C, barometer pa 762 mm, pihal je jug. Prejšnji dan — 10. aprila. — je deževalo kakor bi iz škafa lil, pihal je jugozapad, barometer je kazal 759 mm, termometer pa 9° C. 12. aprila jo je slišal zopet, naslednjega dne 13. aprila kar 5, ki so kukale na raznih krajih kostanjeviške okolice. Od 15. do 18. aprila je razsajala prava kraška burja in je bilo mrzlo. Po njegovem več kot štiridesetletnem opazovanju se vrača kukavica okoli 8.—10. aprila; samo l. 1921. je naredil izjemo: tačas je bila

zima izredno gorka, toplomer ni padel celo zimo pod ničlo, zgodnje sadno drevje je cvelo že koncem marca. To leto je slišal kukavico 1. aprila zvečer, ko je zakukala kar trikrat zaporedoma, znamenje, da je bila šele ravnokar prišla. Slednjič pravi, da je kukavica še edini ptič, ki prihaja leto za letom v nezmanjšanem številu, druge ptičje vrste pa od leta do leta vidno ginevajo.

Če s temi zasebnimi zapiski primerjamo uspehe »Hrvatske ornitološke centrale« v Zagrebu, ki ima že od pomladi 1901 dalje razpreženo gosto opazovalno omrežje po vsej Hrvatski, ter upoštevamo, da ima Slovenija nekoliko milejše podnebje, pridemo do zaključka, da se oboja opazovanja med seboj nekako ujemajo. Po opazovanju te centrale je desetletni povprečni dan prihoda kukavice z juga k nam 14. april, kar pomeni, da se je 14. aprila priroda sosedne Hrvatske povprečno toliko razvila, da nudi kukavici dovolj hrane.

Če pa pravim, da je letos izključeno, da bi se bila prikazala kukavica pri Kostanjevici že 1. aprila, nočem s tem nikakor postaviti na laž poročevalca, ki je vestno obelodanil to, kar je slišal. Dotični glas je bil sicer kukavičji, ni pa prišel iz kukavičjega grla, temveč je bil to glas kakega škorca ali pa glas kake šoje. Obojih je dovolj okoli Kostanjevice in oba znata oponašati kukavico presenetljivo natančno, tako da še veččak to težko opazi.

Nehoté mi prihaja na misel oni kobilar, ki naj bi se bil vrnil in se glasil na Golovcu že prve dni aprila. Tudi v tem primeru sta ali škorec ali pa šoja bila uveljavila svojo oponašalne zmožnosti. Iz zagate nam pomaga tu le vedo o ptičjem življenju (biologija), ki nam pove, da je kobilar izrazil žuškojed, ki se vrača z juga k nam šele proti koncu aprila in bi prve dni aprila moral od glada in od mraza poginiti.

Ako slednjič omenim, da dozdej Ljubljanci še nismo bili letos tako srečni, da bi bili slišali kukavico — okoli Liubljane zbog izsekavanja ni več onih prijetnih logov in lok, kjer najraje biva — sem menda povedal vse, kar mi je znanega letos o tej zagonetni ptici in njeni pomladanski selitvi.

Kako žive žene, ki se o njih ne piše.

Nadloge in težave vsakdanjega življenja. — Drame za štiri stenami. — Prevarjena dekleta in nesrečne soproge. — Film usmiljenja in studa.

V češki reviji «Přítomnost» je priobčila gošpa H. R., urednica nekega ženskega lista, vrlo zanimiv članek o tem, kako žive tako zvani «mali ljudje», oni, čijih vsakdanje skrbi in težave, tihe drame iz življenske žaloigre so omejene na najožji krog in izvemo o njih le tedaj, če jih zabeleži sodna ali kaka druga kronika. Pri nas ne bo drugače. Med našimi ženskimi listi in njih čitateljicami pa ni tiste zaupljivosti, kakor nam jo razkriva na diskreten način urednica ženskega lista, zato tudi ni gradiva za pisanje takih sličic. Mislimo, da bo naše čitatelje in posebej še čitateljice zanimalo, kaj pove o življenju žen na podlagi lastnih izkušenj omenjena sotrudnica «Přítomnosti», zato podajamo njena izvajanja v prevodu.

Ni vedno najzanimivejše — začenja avtorica svoj članek — baš življenje tako zvanih «velikih ljudi». Preveč premočrtno je, zracijonalizirano, brez drobnih kamenčkov vsakdanjih skrbi. V njem je preveč prevdarnosti, zavest-

ne premišljenosti. Zato pa je življenje «malega človeka», ki se venomer muči in bori z brezupno množico skrbi in nadlog, knjiga, ki se je nikoli ne naveščaš. Zdi se, kakor da so taki ljudje samo zbog tega na svetu, da bi veliko delali, spali in jeli pa kolikor moči malo. Ali v resnici je njihovo življenje veriga neskončnih skrbi, ki jih tuj opazovalec morda niti ne vidi. Prizadetim so take skrbi včasih nepremagljive. Kak bogat veletrgovec ali bankir ne tarna kdo ve koliko časa, če se mu je razbil avto ali ponesrečila kupčija, tudi tedaj ne, ko gredo tisočaki v izgubo. Če ga javno mnenje tu in tam nekoliko bolj potegne za lase, kakor prija njegovemu dobremu imenu, se sicer pošteno raztogoti, vendar pa se v jedru nič ne izpremeni. Ali pri naših «drobnih ljudeh» je strašna nesreča, če se je izgubil stodinarski bankovec, če je zbolela krava v hlevu ali ako so sosede govorili kaj slabega o hiši. Življenska radost se koj zmračí in tudi v gmotnem oziru se vsaka ma-



Matej Sternen: Na divanu.
Z XI. razstave NG.

lenkost brž občuti. To so tisti drobni, vsakdanji kamenčki, ki jih je toliko v življenju malega človeka. Ako se zvali na njegovo pot skala resnične nesreče, je zbehan kakor mravlja. Namesto da bi se pošteno ozrl okoli sebe in poiskal poti mimo te ovire, pleza nanjo, napenja svoje moči, a je ne more zganiti. V tej brezupnosti ne vidi drugega izhoda, kakor da vsakemu človeku, ki ga sreča, razkrije svojo boleost, nalik otroku, ki nam moli skeleč prst, da mu ga popihamo. Če ne najde pomilovanja in pomoči pri sosedih, prenese svoje življenske tegobe na papir in pošlje redakciji »svojega« lista. Take izpovedi pošiljajo večinoma ženske in tako je uredništvo ženskih listov prava spovednica in tribunal vseh krivic in grehov zakoncev, otrok in obupanih samic. Korespondenca s čitatelji ljudskega tednika bo nudila dušeslovcu neprecenljivo gradivo. Kaj vse dožive ti ljudje, kako prežive in kaj vam o tem napišejo!



Večinoma jih tarejo iste nadloge: mož vara ženo ali pa jo kot ostarelo, matoro mater več otrok zapusti, ne da bi kaj prispeval za preživljanje. Z močevega stališča je, denimo, tak odhod umrljiv. Dekleta se ti ponujajo na vsakem oglu — a doma je osivela, bleda, mršava in razcapana žena, ki jo mož ne vidi drugače kot v umazani, mokri obleki pred štedilnikom, ali pri ribanju pada ali kje na dvorišču, kjer ošteva samemu sebi prepuščeno, raztrgano deco. Kaj hitro se pozabi, da je ta prežgodaj ostarela žena, ki nima nič več, kar bi moža mikalo, ki je venomer razdražena in sitna, žrtvovala vse svoje življensko veselje domačemu delu in utrudljivim skrbem, ki niso nikdar popustile. Postal je žilava, trda, moči ji niso izčrpane, ali vabljivega smehlja in lepote ji ne more nihče več pričarati. K možu obrača samo večno objokane oči, ki se v njih zrcali strah pred novimi nesrečami. Mož bi moral biti zares izredno plemenit, da bi doumel tragiko njene usode. Tudi ljudem, ki niso preveč sebični, postane počasi zoprno, če vidijo krog sebe samo žalost, skrb, jezo in obup. Redkokdo najde v sebi toliko pravičnosti, da bi skušal kolikor moči ublažiti to, kar vzbuja žalost in obup — skoraj vsak občuti tako življenje kot breme, ki se ga skuša kjer le mogoče otresti. Ko zapusti dom, mu ta-

koj odleže. Uboga žena pa je od tega časa v neprestani agoniji. Kliče moža nazaj in preizkusi vsako sredstvo; ko pa spozna, da je vse zaman, se zvije kakor klopčič v boleost, tarna in toži vsakomur, kdor jo hoče poslušati. In tako napiše uredništvu »svojega« lista pismo. Pove, da jo je mož zapustil zovoljo neke napudrane punčare s kratkimi križi, med tem ko ž njo, pošteno ženo, ni že dve leti nič imel. Dokler je bil z njo, se ni umival in ne preoblačil, zdaj pa je ves namaziljen in diši že od daleč po vonjavah, lase pa si barva s črno kremo. Naj redakcija tega ne trpi — piše uboga žena — in naj nastopi zoper tako krivico! Njegov naslov je tak in tak. Napisala je pismo, povedala sosedam, da je »storila nekaj, kar bo za leglo« in v srcu so ji vstale nove nadeje, ki niso bile, kajpa, daleč od maščevalnosti.



Dekle, rdečelično, zalo in prav po deklško naivno dekle se je zaljubilo. Nesrečno, seveda — namreč v gospoda kaplana. Da ne bi nihče za nedovolje, a ljubezen izvedel, sta hodila po samotnih stezah in se shajala v gozdu. Nekoč sta sedla v mehak mah in gospod kaplan je govoril na moč sladko, luna pa je tako zapeljivo sijala... Ko je dekle prišlo k sebi, se je zavedlo, da se je zgodilo nekaj, kar se ne bi smelo zgoditi. Da se res ne bi smelo, je spoznalo čez nekaj tednov. Mamica ni smela izvedeti, ker je staromodna, zelo stroga in poštena mati, ki bi se nemara ubila od sramote. Predstavite si zdaj, kaj se godi v tem osemnajstletnem dekletu! Nima denarja in ne izkušenj, nima prijateljice, ki bi ji lahko zaupala svoj položaj, biva pa v zakotni vasi daleč od mesta. V strašnem položaju je docela sama in z grozo čaka, kaj poreče mati, ko opazi sramoto, kaj poreko drugi ljudje in kaj se bo sploh z njo zgodilo. Nikomur ne bi tega zaupala — ima pa »svoj« list in mu piše. Svetujte, prosim!

Druga, naivna (moj Bog, še dandanašnji so ljudje tako naivni!) je služkinja. Pospravljala je posteljo zakoncev, ki nista nič preveč vneta za potomstvo. Pri pospravljanju je našla zagoneten predmet, ki si ga je zvedavo ogledovala. Čez nekaj dni — ne vem, kako — izve, kakšen namen ima ta skrivnost. Nemara je bila njena informacija preveč enostranska; dekle si je namreč vbilo v glavo, da je zbog dotika tega

predmeta zanosila. Strah je bil toli močan, da si je sugeriralo vse znake nosečnosti in je zares trpelo za omotico, slabostjo v želodcu itd., kakor je sporočilo redakciji v pismu, ki očituje veliko preplašenost. Kajpa, taka nosečnost se lahko ozdravi!...

Taki zopni predmeti pa utegnejo povzročiti neprimerno večje tegobe, kakor nam piše neka nesrečna mati. Njena deca se je igrala na travniku tik predmestja. Našla je v travi zavržena, že uporabljena zaščitna sredstva in jih napihnila, da bi imela balone. Preden je mati spoznala, da ima deca na ustih in na obrazu kaj drugega kot so navadni izpuščaji, se je okužba razširila na vrat. In bili so to srčkani otroci nežne, inteligentne matere...

Temu dopisu se pridružuje dolga vrsta drugih, ki izzvenevajo v podobnem tonu. Slišiš iz njih ginjačo ihtenje mladenc, ki niso počale svoje ljubezni samo z nedolžnostjo, ampak tudi z zdravjem. Kakor je že navada, se nobeni ni zdelo mogoče, da bi se okužila. Začetni znaki so se jim videli brezpomemben pojav. Potem se je bolezen razvila. Treba bi bilo k zdravniku — ali tega jih je sram. Pa pišejo «svoji» redakciji in vsak dan vprašujejo na pošti za svoj «poste restante», ki naj jim prinese pomirjenje. Zopet se mora človek živeti v položaj dekleta iz poštene rodbine, ki živi doma in zavisí od svojcev. Ali naj pojde v bolnico in se ondi zdravi? To bi značilo katastrofo za domače rodbinsko življenje. Vsi bi jo zamrzili, češ, taka si torej! Navajam slučaj devetnajstletnega dekleta, edine hčerke odlične rodbine. Stariši so preverjeni, da imajo čistega angela, ali v resnici je bila devojka že pred dobrim letom zapeljana, da, trdi celo, da jo je posilil mož, ki jo je čez nekaj tednov opozoril, da naj se da preiskati, ker je spolno bolan. Zdravnik je res dognal okužbo in odredil zdravljenje, ali nesrečnica ne izvršuje njegovih ukazov. Ne more. Dan in noč je v družbi svojcev; vedno je kdo v njeni bližini, niti eno uro ni sama in popolnoma varna. Raje pusti, da jo bolezen bolj in bolj zastruplja, kakor da bi bila vse priznala. Če prizna, bi bilo v hiši gorje, da nikoli tega. Pisala mi je, da čaka poletja, ko se bo «po nesrečnem slučaju» vtopila. Takrat naj staršem sporočim resnico. Kruta dolžnost...

Mimo resničnih bolezní je tudi veliko takih, ki so zgolj namišljene. To je že

veselejše poglavje. Škoda, da je predmet preveč delikaten, da bi lahko šli v podrobnosti. Nihče niti ne sanja, kako vse se lahko spolno okuži — po domišljiji teh grešnih osebíc, kajpa.



Zopet kup korespondence. Prošnje in vprašanja. Ta-le je zanimivejša od ostalih. Dvaindvajsetletna šivilja piše:

«...Ko sem prišla na svet, je bil moj spol nejasen; stariši so me dali krstiti kot dekle in so me tako tudi vzgojili. Šestnajst let sem bila stara, ko so mi umrli. Zdaj živim v malem mestu; izučena sem ženskega krojaštva, ali — nisem žena. Veliko bolj sem moški; vsi moji nagibi in želje so moškega značaja. Ne morem še dalje živeti kot žena. Strašno trpim zbog tega in neprestano me more skušnjave. Kaj storiti, da me uradno priznajo za moškega? In potem: kako naj živim? V domačem kraju ne morem ostati, ker nihče ne sluti, kaj prav za prav sem.»

Pri čitanju nadaljnjega pisma te kar strese po životu. Preprosta žena obtožuje svojega moža in opisuje njegovo razuzdano, perverzno početje. Strahotno zverstvo. Ta izprijenec sli dvoje svojih otrok, da morata biti navzoča pri njegovih perverznostih, češ, da ga to še bolj razdraži. Tudi lastni štiriletni hčerki ne da miru; vedno je v nevarnosti, da jo oskruni. Žena silno trpi, ali toliko moči ne najde, da bi ga ovdila sodišču. Oče njunih otrok je!

Vsaka žena pa ni tako potrpežljiva — čeprav jih je večina, ki rajši molče sprejmejo in nosijo svoje gorje. Nekatere se upro z ogromno vehemenco, ali — pogosto podležejo. Tako sem na pr. natisnila pismo inteligentne uradnikove žene, ki jo je mož varal in pretepal. Šla je v pustiv in se spet vrnila, zbežala in se zopet udala njegovim obljubam. Tako je bilo večkrat zaporedoma. Slednjič sta se razporočila in zdaj javno vprašuje, ali naj verjame možu, ki ji je prisegel temeljito poboljšanje, ali pa naj se ga za vedno odkriža, ceneč pridobljeni mir bolj od varljivih obetov spokorjenega grešnika. Na to je poslala neka čitateljica s kmetov sledeč nasvet:

«Gospa, še v sanjah ne smete verjeti temu tepcu. Tudi jaz sem imela takega lopova na vratu. Najprej me je jel pretepati, a se nisem dala in sem mu vrnila z železno palico to, kar mi je dal s pestjo. Ko pa je hotel nekoč na sesta-

nek z drugo, sem mu zaklenila vrata, da ni mogel proč. Skušal je uteči skozi okno na stranišću, pa sem ga zgrabila za pete in potegnila nazaj, mu (bil je malce vinjen) siloma potisnila glavo v dihe in ga tako nadevetnajstila, da ga je brž minila slast po drugi. Ko je malce pozabil in začel znova, sem ga prese-netila v gostilni, kjer je veseljačil s ti-sto punčaro. Povedala sem jima z vež-nim ključem svoje mnenje; njemu sem dala toliko gorkih, da je obležal na tleh in so ga morali prepeljati v bolnico. Se-veda sem imela opravek z gospodo na sodišču, ali mož se je poboljšal.»

Ta srborita bojevnica ima par v neki drugi, ki o nji piše njen mož in pošilja hkrati sliko. On je nadzornik finančne straže, zastaven, pravi fant od fare, ona pa lepa, a kakor igračka majhna ženi-ca. Ta krhka ženica pa vam tepe svo-jega moža — hrusta! Ne mara ga niti videti; komaj se pojavi na domačem pragu, že ga obsuje s ploho besedi in karkoli ima v rokah, zaluči vanj. So-progu bi bilo treba samo iztegniti roko in bi drobčkano bitje zadavil — toda predobrega srca je in njegovi nazori mu ne dopuščajo, da bi ženo pretepal. Pa si da duška s pismom redakciji...

Neka štirinajstletna deklica prosi, da naj uredništvo pregovori mater. Oče je nameščen nekje na Slovaškem, mati z dvema otrokoma biva v nekem tovar-niškem mestu na Češkem. Oče piše do-mov gorka, presrečna pisma in pošilja skoraj ves svoj zaslužek, toda mati va-bi v hišo razne gospode, pije z njimi li-kerje in hodi v čipkasti kombineži, otroka pa pošilja celo v dežju na ulico. Pred prihodom gospodov v hišo je mati skorajda brez groša, ko pa odidejo, me-njava stotake. Če jo hčerka spomni očeta, jo mamica pretepe.

★

Neka dobra duša odnekod z Morav-ske prosi pomoči taki siroti, da se mora tudi trdno srce omehčati. Mala, štiri-desetletna šivilja, živi v majhni, vlažni izbi s staro, slepo in ohromelo materjo, potem z nezakonsko pohabljen hčerko svoje sestre, ki se potepa nekod po svetu in še z neko blazno siroto. Sama trpi za težko hrbtenično boleznijo. Ne sme ničesar piti, uživati mora zgolj ne-slana jedila. Bolezen jo neznansko mu-či, — vzlic temu pa šiva od ranega ju-tra do pozne noči. Ne more niti goniti šivalnega stroja, pa ji ga vrti blaznica, ki se na hip ustavi in jame strahovito

rjoveti. Tako dela za smešno malen-kostno mezdo in še preživlja s svojim delom tri uboga bitja. Najslabše je, da si mora vsako leto nabaviti nov orto-pedičen korzet, ki stane 700 Kč, ker si-cer njen od boleznih pohabljeni život ne bi vzdržal na stolcu.

Nepregledna je vrsta teh lin v človeš-ke tegobe in skrbi. Včasih vidiš bolest-ne prizore, drugekrat te prime stud. To je tisti strahotni film človeškega življenja, ki nima kraja ne konca in ki pred njim sita gospoda kaj rada zapira oči. Kdo se sploh zmeni za dramo, ki se morda dogaja v sosedstvu za štirimi stenami? Če kaj izve, se nemara nasla-ja in siti vedečnost, srčna čustva usmi-ljenja in dobrote redkokdaj.

★

Ali ne zaprimo si pogleda v resnično življenje s samimi črnimi sencami. Čuj-mo zgodbo neke deklice, ki pričuje tudi o človeški dobroti.

Dvajsetletna dijakinja, hčerka ljub-ljenka staromodne uradniške rodbine, se je seznanila na počitniškem potova-nju z nekim mladim tovarnarjem. Vrnila se je domov z nečistjo vestjo. Malce je jokala nad svojim grehom in mislila, da bo vse pozabljeno. Ali spomin na počit-niško pustolovščino se je oglasil na na-čin, ki jo je vrlo presenetil. Prestrašeno dekle je poslalo zapeljivcu ogorčeno pismo. Nakazal ji je po pošti 1000 Kč in naslov nekega zdravnika. Niti besedice več. Ali dekle ni bilo med onimi, ki jim življenske težave vzamejo pogum. Bi-lo je že načeloma zoper splav, češ, ako ne pojdem sama za otrokom, ga tudi ne smem usmrtiti! Zaprla je obup v srce in sklenilo, da pojde po svetu, ko ne bo več moglo skrivati. Razodelo je svojo nesrečo materi in obe ženi sta kovali načrte, skrbno prikrivajoč očetu resni-co o hčeri. In slednjič sta našli izhod. Ne morda s poročnišnico oziroma naj-denišnico, zakaj ondi se vse poizveduje in včasih komplicira, nazadnje pa se sramota vendarle izve. Našla se je po srcu plemenita oseba — trgovka, ki je bila voljna, otroka sprejeti. Dekle je ostalo še nekaj mesecev doma; očetu so hčerkino debelost razlagali z reje-nostjo, posledično počitka in življenja v prirodi, kar je bilo tem lažje, ker je bi-lo dekle zmerom debelušasto. Zato pa je postala «noseča» žena, ki je imela novorojenčka sprejeti za svojega, dru-gim na ljubo; malo se je obložil trebuh in sprog je, kajpa, odobril nedolžno

prevaro. In tako so čakale štiri osebe dan poroda. Štirinajst dni pred dogodkom je hčerka očetu sporočila, da pojde k tečajem — v resnici pa se je naselila v rodbini tiste gospe in povila zdravega fantka. Zdravnik in asistentka, ki so ju nalašč poklicali iz oddaljenega kraja, sta mislila, da negujeta novorojenčka zakonskega para. Tudi sosede, ki so opazili trgovkino «nosečnost», so vzeli porod «na znanje» kot samo ob sebi umevno reč. Dete je bilo vpisano pod imenom svojih nepravih starišev, mlada nezakonska mati je ozdravila in se vrnila k materi, ki je

bila o vsem dobro poučena. Gospa X. in njen soprog pa zdaj z ljubeznijo pestujeta malega črvička, ki je slaboten in zahteva veliko nege. Gospa nima nobeno noč miru in ne more nikamor z doma — vzlic temu pa je vesela, da ima otroka.

Ali verjamete, da je še kdo, ki bi bil zmožen takega dejanja? Nemara je to sleparija, varanje oblasti in še kaj — toda kdo bodi v tem primeru sodnik? Sigurno je: take nesebičnosti je dandanes bore malo...

Da, tako vam žive ljudje.

Preložil Ibis.

Roman Zadavec:

Slabič.

Nemara ste že opazili, da goje močni, mišičasti ljudje nekak ne baš prstovoljen prezir nasproti slabičem. Previšek lastnega zdravja in moči jim vsiljuje zavest neke vzvišenosti, ki se ji v razdraženih trenutkih zazdi, da zavise slabiči od potrpežljivosti močnih, tako kakor muhe, ki ti sedajo na obraz. Če se srečata razdražen hrust in domišljav slabič, se utegne pokazati prizor z muho: toliko časa jo loviš, dokler je slednjič z resnično slastjo ne stisneš. Poznam primer, ko je tako srečanje zbog neverjetno malenkostnega razloga uničilo obstoj človeka, ki ni bil slab po značaju, a je skušal svojo šibko naravo zakriti z namišljenim ponosom.

Moj oče je imel gostilno. Saj jih poznate, tiste tihe, knetske gostilne ob hribovskih cestah; ustavi se kak voznik in zalije skromno južino z vinom, ali pa se naslaja pri kozarcu sadjevca razcapan občinski berač; če je kaj izrednega, se dolgočasi za mizo pri četrtinki najboljšega kak škric, ki so ga zanesli opravi na hribe. Le ob nedeljskih večerih so sobe polne; gramofon zaigra tirolsko koračnico in pari se spoprimejo na ozkem prostoru v tistem tip-topu, ki dviga oblake prahu nad nalite kozarce.

V naši gostilni se je rad ustavil majhen, vrlo šibek, sicer pa prav domišljav financar s črno, visoko, srebrno obrobjeno financarsko čepico, ki je vzbujala kmetom hlinjeno spoštovanje. Nosil je sabljo v dolgi, črni nožnici, ki se je možakarju pri hoji okorno zapletala med noge.

Bilo je nekako v zgodnji pomladi. Večerilo se je že, ko smo imeli dva gosta: financarja in nekega zajetnega moža, ki so ga zvali Žani. Slovel je v deseto faro kot spreten in neukrotljiv pretepač. Žani je praznil bokale in motril z izzivajočim posmehom financarja pri drugi mizi, ki je delal sila važen obraz, ne da bi se bil mogel odločiti za drugo četrtinko.

— Ali vam smem naliti, gospod financar? — je vprašal Žani priliznjeno, kakor da bi nagovoril pajek muho. Sedel je za mizo široko razkoračen, s pleči kakor gora, skoraj brez vratu, z debelo glavo in širokim obrazom; lične kosti so mu bile krepke kakor opičje. Klobuk je imel po strani in debele, težke roke so počivale na mizi kakor ostudne želve.

Financar ga je nejevoljno pogledal, zacepetal z nožicami in sknil užaljeno: »Hvala!«, nato pa se je obrnil z ozkim hrbtom, ki je bila zanj zelena uniforma dokaj preohlapna, proč od Žanija, razlagajoč očetu sila brezpomembne in nezanimive zadeve. Financarjev obraz je bil širok komaj za navadno moško dlan; pod velikim nosom so izzivalno štrlele angleško pristrizene brke, sicer pa je kazal prikrito boječnost in očitno duševno in telesno nemoč.

Žani si je zažgal debelo smotko in nihal težke oblake dima. Zdaj pa zdaj je izpraznil kozarec do dna. Videlo se je, da kuha jezo. Kakor raztogoten puran je vedno bolj rasel v samem sebi in postajal rdeč v obraz. Spoznal sem, da bo kmalu vzkipele: že se mi je zdelo, da mu igrajo mišice na rokah in da se po-

tapljajo oči v neko slepo beloto. Venomer je strmel v financarja, ki ga je očitno — bogsigavedi zakaj, dejal bi, zbog svoje šibke, jadne telesnosti — izzival s svojo navzočnostjo.

Tisti hip sta moj oče in financar govorila o oddaljenosti mesta O., kjer je bil sedež finančne straže.

— Dve uri najmanj! — je dejal financar.

— Poldrugo uro največ! — je zarenčal Žani. Premaknil je ogromne pleči in posunil desno pest še bolj naprej.

— Oprostite, saj hodim vsak dan in vem najbolje! — je odvrnil financar in pristavil prisiljeno krepko: — Nikar se ne vmešavajte v najin razgovor!

Žani je izplazil jezik, nato pa se je vgriznil v ustnico. Financar ga je pičil. Sunkoma je dvignil pest in jo spustil z vso silo na mizo, da so zažvenketali kozarci.

— Financar me ne bo učil. — Zelen močerad ne bo strahoval Žanija.

Financar je skočil pokonci in gledal prestrašeno zdaj Žanija zdaj očeta.

Oče je občutil nevarnost. Hotel je pomiriti razjarjenega kmeta. Zaman. Žani je vstajal počasi in grozeče, krileč z rokami, ki bi mogle zadaviti medveda.

V sobi je nastalo na mah napeto ozračje.

Z nagonom močnega človeka, ki zmerom pravilno preceni šibkega nasprotnika, je opazil vinjeni Žani na financarjevem obrazu obupen strah. Prihajal je z drugega ogla sobe velik in divji kakor merjasec.

Financar je bleдел. Izgubil je namišljen pogum; videz njegovega dostojanstva se je v tistem trenutku razblinil v obupno strahopetnost. Cepetal je z nogo, pačil obraz in postajal čedalje bolj ubog.

Ko se je približal Žani z razširjeno desnico in s skrčeno, prežajočo levico, pripravljeno, da zarije debele prste v nasprotnikov tilnik, se je v financarju nekaj zganilo. Zbral je vso moč in pokazal v nagonskem odporu vrsto majhnih zob. Sunkoma je izdril sabljo. V medli svetlobi, ki je padala skozi ozka okna, je zasijala na mah v belem, mlačnem siju med prestrašenim financarjevim obrazom in obličiem velikana, ki se je napelo od skrajne togote, zardelo od vina in jeze in očitovale nepopisno polnost enega samega občutja: stisniti

s palcem zeleno muho, ki je brčala in nemočno brnela krog sebe.

Kakor po taktu je padla Žanijeva desnica financarju za vrat, levica pa mu je iztrgala sabljo, ki je financar ni umel sukati. Oče je planil med oba nasprotnika, ali Žani je jel suvati z ogromno nogo in braniti pristop. Sablja se je zapichila v pod; par silnih sunkov in obratov in se je zlomila. Žani je ponešel cepetajočega in psovajočega financarja mirno in dostojanstveno iz sobe. Kakor je njegova jeza na mah vzkipeala, tako je naglo splahnela. Široko obličje se mu je razlezlo v smeh, izprva porogljiv, nato pa dobrodušen. Tepel je financarja po zadnji plati kakor oče otroka. Brez jeze in sovraštva — se mi je zdelo.

Financarju je pozelenel obraz kakor uniforma in brezupno se mu je izplazil jezik.

Žani ga je treščil na tla in odšel mirno, odmerjeno, s spuščeni rokami in povešeno glavo v hišo. Zažejalo ga je.

Slabič je počasi vstal. Suknjič mu je bil razpet, zvezde na vratu odrobljene, hlače povaljane v blatu. Prazna sabljina nožnica je visela klavrno in smešno kakor palica polomljenega dežnika. Drgetajoč od strahu, ponižanja, bolečin in od mraza, ki je pritiskal z vetrom čez dvorišče, je stopil bledozelen, žalosten, do solz razjokan k meni in me zrl z deško naivnostjo. Zazdelo se mi je, da me bo vsak hip povabil k igri. Zakaj bil sem mihlen in šibek.

— Surovež! — je zagodrnjal skozi zobe in venomer cepetal z nogami.

Drhte so mu poiskali prsti v žepu tobaknice in vžigalice. Vzel si je cigareto, jo potisnil med ustnice in zažgal. Prihajal mu je pogum, ali videlo se je, da je notranje ves zlomljen.

— Surovež! — je zamrmral in pihal dim iz ust nerodno in plaho, kakor da bi bil pozabil kaditi.

Stisnil se je k zidu in čakal, da se mu pomiri onemogla togota.



Žanija so pozneje obsodili na več tednov zapora. O financarju pa so mi pravili, da mu je postal dogodek usoden; izstopil je in se posvetil poklicu, ki ga ni zadovoljil. Zabil se je. Morda mu je velik vojni metež v Galiciji, ki ga je vanj pahnila mobilizacija in v katerem je izginil kakor muha, postal zaželjena odrešitev.

P. V. B.

Francoščina za samouke.

Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi

3

Le souverain¹⁹ a été reçu²⁰ à sa descente²¹ de voiture²² par M. Carré,²³ sous-chef²⁴ du service du protocole,²⁵ par le colonel²⁶ Audibert,²⁷ de la maison militaire²⁸ du président de la République, et par le lieutenant-colonel²⁹ Brosse,³⁰ commandant³¹ militaire du palais. Il a été salué³² au haut³³ du perron³⁴ par le général Lasson,³⁵ chef³⁶ de la maison militaire²⁸ et par le lieutenant-colonel de Boyve.³⁷ Pendant cette courte³⁸ cérémonie,³⁹ la musique⁴⁰ exécutait⁴¹ l'hymne⁴² royal.⁴³

M. Gaston Doumergue,⁴⁴ accompagné⁴⁵ par M. Jules Michel,⁴⁶ s'entraîne⁴⁷ de la présidence,⁴⁸ s'est avancé⁴⁹ au devant du⁵⁰ roi jusqu'à la porte⁵¹ du vestibule⁵² et l'a conduit⁵³ dans le salon⁵⁴ des Ambassadeurs,⁵⁵ où⁵⁶ les deux chefs d'Etat⁵⁷ se sont cordialement⁵⁸ entretenus⁵⁹ pendant quelques instants.⁶⁰ Après⁶¹ la réception,⁶² le roi³ a été reconduit⁶³ à sa voiture²² avec⁶⁴ le même⁶⁵ cérémonial⁶⁶ qu'à l'arrivée.⁶⁷

A 17 heures, le président de la République, accompagné⁴⁵ du général Lasson, s'est rendu⁶⁸ à l'hôtel⁶⁹ où⁵⁶ le roi des Serbes, Croates et Slovènes est descendu.⁷⁰ pour rendre⁷¹ au souverain¹⁹ la visite⁷² que⁷³ celui-ci⁷³ venait de lui faire.⁷⁴

(Le Temps, 29. 9. 1926.)

- 19 (la-suvrī) vladar
- 20 (a-ete-rsū) je bil' sprejet
- 21 recevoir (rəsəvwar) sprejeti
- 22 (asa-des-ət) pri svojem izstopu
- 23 (vwatūr) voz
- 24 (mæsjo kare) [rodbinsko ime]
- 25 (sušf) podnačelnik
- 26 (dū-survis dū-prōkol) urada dvorne etiketne knjige
- 27 (kolōnd) polkovnik
- 28 (odibər) [rodbinsko ime]
- 29 (mæzə militər) vojska hiša; adjutantura
- 30 (ljōtnz-kolōnd) podpolkovnik
- 31 (brəs) [rodb. ime]
- 32 (kəmædæ) poveljnik
- 33 (ila-ete-salūe) bil je pozdravljen
- 34 saluer (salūe) pozdraviti

- 35 (o o) na vrhu
- 36 (nərə) predvečne stopnice
- 37 (ženeral-lasə) general Lasson
- 38 (šəf) načelnik
- 39 (dəbwav) [rodb. ime]
- 40 (kurt) kratka; m. court (kur)
- 41 (seremoni) slovesnost
- 42 (la-mūzik) godba
- 43 (gʒekūte) je igral, -a
- 44 exécuter (gʒekūte) izvršiti;
- 45 (limn) m. [komad godbe] igrati himna
- 46 (rwajal) kraljevski
- 47 (gæsɛ-dumerg) [ime predsednika Francoske republike]
- 48 (akəpanje) spremljan
- 49 accompnager (akəpanje) spremljati
- 50 (žūl-mišə) [ime]
- 51 (səkretr-ženeral) glavni tajnik
- 52 (prezidəs) predsedstvo
- 53 (sə-tavəse) je stopil naprej
- 54 s'avancer (sav se) naprej se pomakniti, naprej stopiti
- 55 (odvə-dū) naproti
- 56 (la-pōrt) vrata
- 57 (vestibūl) veža
- 58 (ela-kōdūj) in ga je vedel
- 59 [sărčeno iz: le a conduit] [sărčeno iz: le a conduit]
- 60 conduire (kōdūir) vesti, voditi
- 61 (dā-la-salə) v salon
- 62 (de-zabasadœr) poslanik v
- 63 salon des Ambassadeurs [ime sprejemne dvorane v Elizejski palači]
- 64 (u) kjer
- 65 (šef-deta) | poglavarja od države;
- 66 (kordialm-) | državna poglavarja
- 67 (sə-sə) prisrčno
- 68 (sə-sə) sta se razgovarjala
- 69 (sətrənitir) s'entretēnir (sətrənitir) razgovarjati se
- 70 (kəlkə-zʒstə) nekoliko trenutkov
- 71 (apri) po
- 72 (res-psjə) sprejem
- 73 (a-ete-rəkōdū) je bil nazaj spremljan
- 74 reconduire (rəkōdūir) nazaj spremljati
- 75 (avək) z, s
- 76 (la-m-m) isti
- 77 (seremonjal) dvorni obred[nik]
- 78 (ka-larive) kot ob prihodu
- 79 [skrčeno iz: que] à la arrivée
- 80 (sə-rədū) se je podal
- 81 [primerja] 8, 15
- 82 (a-lotl) v hotel
- 83 (s-desadū) se je nastanil
- 84 descendre (des dr doli stopiti, nastaniti se
- 85 (rədr la-viit) viniti obisk
- 86 [primerja] 8, 15, 68
- 87 (kə) katerega, ki ga
- 88 (səlūi-si) ta
- 89 (vən: dəlā fr) je prišel mu napraviti; m.
- 90 je ravnokar napravil